

דברים בוטים

מאת

נבריאל מוקד

דברים בוטים

מאת

נבריאל מוקד

לישראל ולדוד בידידות

„לא, רעי נחבאי־ברקיע.

זמן אחרת לשיר הגיע!“

(„היום“ — אלכסנדר פן)

פתח-דבר

אמנם כן — הגיעה העת לומר דברים בוטים. ותהא זו טעות בידי הסוברים, מחמת תס־לב או מחמת גסות־לב או משני הטעמים כאחד, כי אין תכליתם של אלו אלא „להרעיש עולמות“, ולהנחית „סטירות־לחי“ לטעם־הקהל, ו„לצאת חוצץ“, ושענינם אך ורק במרדנות־לשמה, שכל־עיקרה ניפוץ־זגוגיות, וחוצפה, ו„הליכות מוזרות“, וקולניות רבתי. קיצורו־של־דבר: טעות תהא זו בידי הסוברים, כי דברים בוטים משמע דברים בוטים.

לא בלבד, איפוא, שלמותר הוא להקדים ולומר, כי אין ענינו של הקונטרס המונח לפנינו אצל „התפרחתות ספרותית“. — יתר־על־כן: דווקא ההכרה המוצקת והברורה, כי התקופה שבה אנו חיים אינה יכולה להרשות לעצמה מותרות מן הסוג הנזכר, — היא אולי ההצדקה העיקרית לקונטרס זה על הכרוך בו.

ביסוד הדברים שלפנינו מונחת הגישה המרכסיסטית־מהפכנית לבעיות הספרות, המיוסדת על השקפת־העולם המא־טריאליסטיט־דיאלקטית. דיון ספרותי, המבוסס על גישה זו, לא יצטמצם, איפוא, מעצם טיבו, בפילפולים אסתטיים צרופים שלאמיתו של דבר מעוותים את האמת האמנותית האובייקטיבית. להפך — דיון כזה רואה ללא־הרף לנגד עיניו את הקשר האמיץ והמתמיד בין הספרות לבין החיים, בין הספרות לבין החברה. אבחנותיו ומסקנותיו תהיינה, איפוא, טבעית אבחנות ומסקנות אסתטיות־חברתיות.

דיון אסתטי־חברתי — שומה עליו להתחשב ללא־הרף בגורם הזמן. הילכך תתפוסנה האבחנות הספרותיות־אקטואליות מקום חשוב בניתוח שלפנינו.

חלוקת העולם הספרותי בימינו לשניים — ספרות הקדמה וספרות הריאקציה — חלוקה המקבילה בעיקרה לחלוקה הפוליטית של היום, — תשמש קנה־מידה יסודי לבחינת איתורם של גורמים ותופעות ספרותיים מבחינה אידיאולוגית־ספרותית. חלוקה זו, שהיא הכרחית לדעתנו לכל סופר, הבא כיום להגדיר את עצמו בין מטחי־האש (וסופה של ההגדרה הפוליטית־אידיאולוגית שהיא משפיעה בדרך־כלל במישרין, במוקדם או במאוחר, אף על אופי היצירה הספרותית) — איננה ברורה עדיין

כנראה כל־צורכה למרבית סופרינו, ובכללם אף לרבים מאלו, השוקדים כל־כך לשכנע את הציבור בהצהרות קולניות ריקות, שהם חלק מהעולם הסוציאליסטי. פרשה זו תידון, בין־השאר, בקונטרס שלפנינו.

הקונטרס יביע במישרין את יחסו למה שקרוי כרגע „המשבר“ (עם או בלי המרכאות), אותו משבר שהכול מודים בקיומו, אלא שחלוקים לגבי סיבותיו והדרכים לפיתרונו.

הבלבלת הרוחנית פושה בכול: למן מערכות „התרבות המתקדמת“, שתכופות מאוד נישא בן שם הקדמה לשווא, דרך מרביתה של „ספרות“ אגודת־הסופרים, הלוא היא אותה מלמלת־עובש קלושה וחלודה, המצרדת ציוציה מעל „דוכנים ספרותיים“, וב„גיליונות“, וב„מילוא“ — ועד „סולם“ ו„אלף“.

כאן, איפוא, לפנינו ניסיון ראשון להעיר בקרן־זרקור לאורך את מה שמוגדר ע״י המחבר כספרות עברית חדישה (הלוא היא הספרות העברית־ישראלית, שנוצרה בארץ הזאת), תוך כדי איבחון מרכסיסטי־מהפכני מתמיד וראייה אסתטית מאכסימא־לית. מבחינה זו אין זו אוליי ביקורת ספרותית במובן המקובל — אלא משהו יותר רחב.

יצויין כמובן, כי אין הדברים האמורים בקונטרס זה בגדר ניסוח או דוקטרינה מטעם איזה גוף שהוא, פוליטי או ספרותי, במדינתנו — אלא בגדר דעותיו האישיות של המחבר בלבד. זאת — אף כי אין זה מן הנמנע, כמובן, שהללו תזדהינה כך או אחרת עם דעות מסויימות, המובעות ע״י גופים פוליטיים וספרותיים שונים.

אולם מעל לכול — זהו מפעל חלוצי מובהק. וככל אמירת־חלוץ ודאי לא יהיו הדברים נקיים משגיאות, ומשיבושים, ומאי־הבנות. אף אין זה מן הנמנע, כי פה ושם תהיינה הפרזות, לכאן או לכאן, אלא שכך דרכם של דברים בוטים.

איש אינו בא כאן להטיף מוסר, או להורות לקח לסופרים, או ללמד „כיצד“ ו„מה“ וכיוצאים באלה.

כל עיקרם של דברים הוא בכך, שלפנינו מעין סקירת־ניהוח של תופעות מתקדמות וריאקציונות בספרותנו העברית־ישראלית, שכמסקנה ממנה ניתן, פחות או יותר, להצביע על החדש הקם ומתהווה בה, על החדש אשר אליו נשואות עינינו ואליו נשלפים עטינו: ספרות עברית מודרנית מתקדמת־מהפכנית

ועל־כך הדברים הבוטים.

ירושלים — תל־אביב, „זרקור“ — חוג לבירורים ספרותיים.

„טח לי יום אחד סופר פולני פלוני : „מקנא אני בסופריכס.
ארצכס מיכרה של גורלות, עלילות. הנך מושיט יד והרי אתה
כמפליג במסע ארוך אל ארצות רחוקות, אל זמנים רחוקים, אל
תרבויות רחוקות. הייצאו סופריכס אל מסעות רחוקות מופלאים
אלה ?”

החרשתי... לא ידעתי מה להשיב.”

(„אורלוגין” מס' 1 — לחשבונה

של ספרותנו — מאת ע. אוכמני).

„לשתוק לא אוכל

ולועוק לא אוכל

עלה בי החנק עד לב הצואר...

לו בכי לי ניתן

למצער בכי התן

וזרחו הדמעות כפנינים על צואר...

כי ספינות כל ימי

נטרפו בימי

ובאו דמי עד צואר” („עד צואר” מאת ישראל מר —

„משא” (2(37).

„בימים טרופים אלה כשדומה... והאמנות מוותרת על

קדושתה.” („משא” (35) (23).

„וכבר נאמר לעיל : הסיבה העמוקה יותר לכישלון היא

בכך שנתן שחם רוצה להסביר לנו מדוע מתנהגים בני אדם כך

או אחרת, אך כיוון שאין התנהגותם מדברת בעדה — כיוון

שאינן הוא יודע בעצם כיצד מתנהגים ופועלים בני אדם ממשיים

— מספר הוא עליה בהגדרות כלליות, ילדותיות, שבסופו של

דבר אינן מסבידות, כמובן, ולא כלום.”

(„תמיד אנחנו” לנתן שחם —

מתי מגד ב„משא” (37) (2)

„אם נקח את „ביתו של אדם” לצבי ארד... ניווכח עד כמה

רחוקים אנו מניצחון הריאליזם בספרותנו הצעירה... או אם

אזכיר את הנובילות של מתי מגד בסדרת „פסק־דין”, שנדפסו

ב„אורלוגין”, ב„משא” וב„על המשמר”, נראה שלמעשה אין

בהן ולא כלום מריאליזם, משום ריאליזם. זאת היא מיתולוגיזציה,

העוקרת את החומר הכביכול־ריאליסטי מכל זמן ריאלי... ונוטעת

אותו בזמן מיתי.”

(ע. אוכמני בקובץ „על הריאליזם

הסוציאליסטי” מס' 3.)

„כאן — נבטו ניצניה הראשונים של הספרות ש... עשויה

היא להצטמצם ולהתגמד ולהיות נחלת חבורה קטנה של אנשים

תלושים, המבכים עצמם לדעת. מהם ניצנים אלה ? א) פנייה אל

העבר... ב) הסתגרות בתחומי האני... ומתוך היאוש צומח הוסר

התקווה. התחושה כי אין לעשות דבר... כי הכל צפוי והרשות אינה נתונה :

„אני הולך אל הקרוע והרע“
כאל גרדום המצפה לי במועד...“
או „אני שומע את הפחד המשולח
עובר בעיר המועדה להריסות“.

חברים, ציטטות אלו אינן מקריות ושרידותיות. הן מגלות לנו את אבדן הדרך, המצמח את היאוש... המשורר איבד את דרכו ולא נותר לו אלא להיות
„כמו כלב התועה לעייפה
המשוטט בין הבתים החלולים“...

אין אפשרות אחרת. במקום שאין המשורר מזדהה עם החברה ואין הוא רואה דרך להילחם בה... באה תחושת הבדידות. היכן הריאליזם הביקרתי, הלוחם, המודרך ע"י השקפת עולם שלמה? היכן ביקורת החיים?... אנחנו חיים במציאות מסויימת. איפה התגובה החיה על המציאות הזו? "

(„על המשמר" — ספרותנו
לאחר המלחמה" מאת ח. ברטוב).

מצויים בארץ אנשי־עט, והם לא מעטים... שקנו להם שביתה כמדורים הספרותיים ובביטאונים הספרותיים, ולכן, מבלי לשאול את עצמם אם יש להם מה לומר, הם רואים חובה לעצמם לכבד מידי פעם בפעם את „ציבור הקוראים העברי בשיר או בסיפור מפרי רוחם.“

(„מאבק" מס' 34 — מ. מנר)

„אפילו הספרות הצעירה... לא יצרה, אלא ספרות מלחמה בלבד. כל סופר תירגל את עיטו לגבב מלים נרדפות ולהעשיר את סיגנונו. עושר זה בא להאפיל על דלות המחשבה וצחיחות הרגשות.“

(„מאבק" מס' 38 — מ. רודי).

„משבר, משבר, משבר.“

(תמצית זעקת ש. שלום ב„דבר“).

„תפוצתו של הספר העברי הולכת ויורדת פלאים בזמן האחרון. מחירו של הספר שלנו עולה בהתמדה והגיע למידה מדהימה. אדם מישראל שאינו עשיר שוב אינו יכול לחלום על קניית ספר... בבת אחת הוצף השוק שלנו בכל כתבי העת האמריקאיים ההמוניים־סנסציוניים, בשפע של ספרות דטקטיבית ורומנים קלוקלים מהסוג הידוע.“

(„גליונות" — א' — קס"ג).

„הרבה שמות מקובלים, מבטיחים בעתם, של משוררים, מספרים ופיזמונאים צעירים, שוב אין שמחים בהם, גם הם עצמם דומה שנשתלקה מהם שמחת היצירה.“
(„אלף“ — ט”ז).

„דוגמה לכך אוליי יוכלו לשמש שלשה סיפורים: „הגמל והנצחון“, „שני ערבים וחמור“, „הנשאר אחריו“ (מחבריהם דן בן אמוץ, נסים אלוני, מנחם תלמי). סיפורי הרג. בסיפור הראשון נהרג גמל, בשני חמור ובשלישי התול שחור. ובאמצעות בעלי חיים אלה מעוררים הכותבים סערת רגשות בזעיר פנים, סערת ורגשות לא מחייבת. תחליף לסערה אחרת, אמיתית.“
(„אלף“ — י. גמשי).

„הבריחה למיסתורין נהפכה בזמננו למגפה רוחנית. לא רק אצלנו.“

(„הארץ“ — ד”ר ב. קורצווייל).

„מוטיב האבדן הוא הדומיננטי בספרות העברית.“
(„הארץ“ — ד”ר ב. קורצווייל).

„מה נשאר לנו? מה מצדיק את קיומנו?“
(„הארץ“, 13.10.50. הניגוד בין היעוד לבין האירוס ב„מגילת האש“ — ד”ר ב. קורצווייל).

„קשה שלא להתרשם עתה, ולא אך לעומת השנים הקודמות, כי מסתמנת ירידה, ירידה מפורשת. אותו להב ובמידה שלהב... אינו מורגש כיום אצלנו.“
(מו”ש ב„הארץ“ על התיאטרון שלנו).

„הידיעה בפשטות התכלית לבנה :
מתים מורידים שאולה לרקב...
אומללים הזכרים והנשים אומללות.
אורג המוות הגם שהוא רחוק.
הוא לשוי בפת ובמים מנוסך“...
(א. צ. גרינברג : „אנקריאון
על קוטב העיצוב“).

„אתה, משורר האימים הגדול, המבוסס הקדוש!
...מהלך במערות והיכלות במנורת הפחד!
אשכב וגידי מתוחים פקוקים קבל חושך.
רווי לענת שטן ובדידות מפיסטופל
והנני מחכה להתגלות המגור בסוד חושך...
הו, פחד פחד!“

(„מעפיסטא“ — א. צ. גרינברג)

הקרע

הבעייה של היפרדות הספרות מהחיים, על האספקטים המרובים והשונים שלה, היא אחת הסוגיות הקלאסיות של הביקורת הספרותית. ואם כל ביקורת כך, זו הניצבת על בסיס הריאליזם הסוציאליסטי על אחת כמה וכמה. ברם, דומני שכל מבקר ספרותי היה כמה ומפלל לשדה מחקר סוליפסיזם כה פורה כספרותנו הישראלית העכשווית. סוליפסיזם של ספרות כשלמות וכחטיבת התזכרות אחת וסוליפסיזם של יוצר ויוצר בתחומו הוא.

כי כאן לבשה התלישות ממדים גרוטסקיים.

כאן חוגג הניתוק מהעם חג פרוע.

כאן הובאו הדברים Ad Absurdum

הן לתשעים ממאה בעם ובנוער אין כל מושג או עניין במודפס ובמפורסם בעשרות הספרים, בקובצי השירה והפרוזה, במדורי הספרות של „יום־טוב“ בעתונים היומיים, בריבעונים, בירחונים, בדו־שבועונים ובשבועונים — בהם ובכל שאונם. ומעשרה למאה שנותרו שוב רק מעטים הם, הנוהים לראות בספרותנו הישראלית משהו למעלה משעשוע מילולי גרידא וממשחק המלים העקר. יתר על כן: גם היותר מקורבים למרכז המעגל, גם הבחירים ביחידי הסגולה מגלים אדישות שבצינה. המודפס מודפס, בא אל חלל ציבורי ריק ו...לא נודע, כי בא אל קרבו.

הערכה זו של האוירה הספרותית שלנו מחמירה פי כמה בשימנו אל לב, כי אין הדברים אמורים רק בעלייה זה מקרוב באה, בציבור בלתי אמון עלי עברית. דווקא הנוער העברי, דווקא הוותיקים בארץ הנם הקרבנות העיקריים של תהליך התאדשות והתאבנות זה. אין ספרותנו מלהיבה ומדובבת איש. המעניין הוא, שאין הדעה הפסימית על מידת כבודה וידיעתה של הספרות העברית בכלל — והספרות הישראלית בפרט — בקרב העם והנוער נחלת יחיד. היפוכו של הדבר. הסכמה כללית וקולנית קיימת בנידון זה. הסכמה זו מלווה השוואת געגועים למקומות ולזמנים, כאשר שיר היה לפיד בשמי המהפכות או גרם לגלי התאבדויות, להבדיל; כשגילוי דעת ספרותי הפיל ממשלות ועורר תנועות רעיוניות אדירות תנופה; כשסופרים נראו בעיני המשטרה החשאית מסוכנים מטורוריסטים רוצחי צארים. גם באשר לירידת קרנה של ספרותנו בין הנוער המקומי ואי־ידיעתה המוחלטת ע"י המוני העולים לית מאן דפליגי. הסכמה כללית זו חופפת בכנפיה אסכולות וקבוצות, הרחוקות מאד זו מזו. אליבא דאמת, מי אינו נוטל חבל בקינת

נכאים זו. כולם, כולם זועקים חמס ומזילים דימעה זכה וחמה. אם כל כך טוב, מדוע רע כל כך? אם ההסכמה כה כללית, חוסר המוצא הלמאי? אם לא נרצה לתלות את הקולר בנעלם טרנסצנדנטאלי כלשהו ולצאת ידי חובתנו במליצה אידיאליסטית חסודה; אם לא נרצה לכפור, מעיקרו של הדבר, בהשפעה, הנודעת להן לביקורת ולהיערכות רוחנית חדשה על הספרות, ניאלץ להסיק מסקנה פשוטה אחת. אין זאת, אלא שהביקורת של ההסכמה הכללית דלעיל איננה מספקת ואיננה מעמקת. ואמנם, ברור שקינה בכיינית ואומץ-הצבעה על עובדה, המזדקרת מאליה זה זמן רב אין להם ולא כלום עם התוויית אפיקי-מיפנה ועם סימון תמרורי דרך חדשים. לעיתים, נודף מקינה כזו ריח צביעות מפורשת. במקרה היותר טוב יש בה משום יפחנות תמימה וילדותית של זיקנה מופלגת. קינה סתמית כזו ממירה ניתוק בניתוק, קרע בקרע. יש וניתוק של ממש מהמוני העם, בר שרשים חברתיים של ממש, מוצג כחולי חשוך מרפא שבאיזו תשישות פתאומית ומיסתורית. יש ומתחקים אחרי סיבות, שעיקר תכליתן היסח דעת והסחת דעת. יש ומטילים את האשמה על „התרחקות מהמקור“, על השפעות הרסניות של שאיבת השראה מלוא חופניים מבארות זרים, בארות נשברים, לא יכילו רוח ישראל סבא... יש ותוך כדי קינת המשבר מתנחמים באמצעות לוליינות רעיונית, כי... אין כל משבר. דא עקא, שכל ארבע גישות אלו אינן אלא התגודדות מסביב לנקודה.

רק חשיפה עקרונית של שרשי המשבר, רק בוחן ריאליסטי-סוציאליסטי, המעמיק ראות את המניעים האחרונים, החברתיים, מתחת למסווה הזרמים הרעיוניים השונים, יאפשרו עיצוב השקפת חיים חדשה במערכות ספרותנו. רק שפה ללא משואפנים, רק תפישה תרבותית מתקדמת ללא מרכאות תוכלנה להציעדנו קדימה, עד כי תחיה ספרותנו, תחיה ולא תגווע ותכמוש בין עלי הספר.

דרך חדשה כזו תראנו אל נכון, כי האינטליגנט הזעיר-בורגני התלוש והנבוך מולך עד כה בכיפה בספרות הישראלית. זעיר-בורגני, הנפתה אחרי פאשיזם, „מלכות בית דוד“, „שתי גדות לירדן“ ואגדת „האיליות והכוח“. זעיר-בורגני, המוצא מיפלט במגדל-שן של דומיית מוות. זעיר-בורגני, ההווה על עיירה, שלא מעלמא הדין ותקוף געגועי בית המדרש החלומי. זעיר-בורגני המפייט על מין אהבה ועל מין טבע של חממה מלאכותית. זעיר-בורגני, הנמלט אל אירוטיקה. זעיר-בורגני של ארץ הפרת ומשוכת צבר. זעיר-בורגני (עד כמה שיהא כאוב הדבר לאומר) של רומאנטיקה עקרה של זקן, מדורה ומישלט, שלפני ארבע, חמש שנים. זעיר-בורגני של בי קהוה „מתקדם“. זעיר-בורגני, שאף בחלמו מום הליקוי.

„אבנים רותחות“ מקריאה ב„היושבת בגנים“ וב„יעיש“. לשוא ינסו לאלפנו בינה ולשכנענו באסכולות שנתוני „דבר“, כי „זהו זה“, כי זוהי הפרוזה העברית בשיא התפתחותה, כי זוהי התימאטיקה העממית. ואנו נאמר בפה מלא ולא נבוש: גם רבי-אמן זה של השפה העברית והספרות נקלע למבוך סתום לערוץ עורר, לדרך-לא-דרך. ואן הדברים אמורים בטכניקה לשונית, בסיגנון. גדולה טכנית-אסתטית יש כאן. (רבר, שאין לגרסו בשום פנים ואופן לגבי משיכים מסויימים של אותו קו בספרותנו הצעירה, שבת-קולם ציוץ דק. מגדליהם לא מגדלים ושנם לא שן). אך גדולת מירקס ספרותי, הרמוניה פנימית, כוח התלהבות מניע סמי מכאן. לא פלא הוא, איפוא, כי ממאן הנוער, כי ממאן הכלל, לראות בהם, בעגנון ובהזו את הסופרים הלאומיים פר אקסלנס, את יוצרי המציאות של מעלה, את הצופים והחוזים לבית הספרות.

אלה הם, כאמור, ענקי-המחנה, בני דור שנטה לערוב, אך פניני הספרות הטובה של המאה הי"ט עוד נתלו בקצה קולמוסם. מה שלא כן האבירים הקיקיוניים של השירה ה„צרופה“, ה„טהורה“, הפסבדו-לירית, שזה מקרוב באו. יצירתם לא יצירה, שירתם לא שירה. בת קולם כולה בחוקת השמא. פנחס שדה, יצחק שלו, יחיאל מר, י. עוגן, ש. טוביה ורבים אחרים, לרבות כמה בנות חווה, הפחותות מהם, הנם מגומדים, ממש כאחיהם למחשב ולגיל במערב המהולל. אופייני הוא, כי מכל סוגי הספרות נשתמרה וניטפחה בידם השירה הפסבדו-לירית בלבד. מקוריותם המוכרות והמופגנת, עצמאותם ועצמיותם הצרופה והמוזקת, אינן אלא העתקית, שביודעין ושלא ביודעין, מערפיליות האוירה, שעל גדות הודסון, תימזה וסינזה. גבורם השירי צללית בת טובים, שפרנסתה מובטחת מהסתם ושעיסוקה במופשט מפוקפק — מפוקפק לא כשלעצמו, אלא בידי הגבור דגן. הצללית הזו של אורות הכרך, רבוצה על הספה בצפון ת"א לאחר ארוחת צהרים והוהה על מטרת קיומה ונאכלת ע"י עצב עולם. ניכרים ביניהם הבלדי סיגנון ורמה כהנדרה האהובה על הפרופ' הלקין. אך כל אותו הציבור כאיש אחד על „גדוליו“ ועל קטני-כמהייה-הדפסה בגליון יום ו' של „הארץ“ ו„דבר“, חסר כל לשד חיים ועצמיות של אמת, כולו חיקוי והעמדת פנים, כאילו רוצים הם לשכנע איש את אחיו, כי... אכן סופרים ובני סופרים המה. אשמת הדיליטאנטיות, שרגילים לתלותה בספרות הצעירה (בוז שאינה נראית להם) קורצווייל רבא ומיכלי זוטא למיניהם — מהדין שתיוחס ותדבק (ויאמר לדבק: טוב) בפיטפייטנים ובמשוררונים של „הארץ“, „דבר“, „גליונות“, „גזית“ ודומיהם. צר רק על בעלי כשרון מעטים, שנקלעו באורח מקרי לבמות ככודות אלו.

מפני חוסר מסורת עידון אסתטיקה, כמטרה בפני עצמה, משום הזיקה לתימאטיקה, המצוייה בספרותנו מימי התנערותה מימי הביניים בדור ה„השכלה“, מפני בחילה בדת הרבנית, ששמה לאל אפשרויות התרפקות יהירה על המסתורין כדוגמת השיבה לקאתוליות במערב; בגלל אפשרויות ממשיות מועטות של

התבודדות ובריחה משאון החברה, המצויות עדיין בידו של איש הרוח בארצות בורגניות אחדות — כפועל יוצא מכל אלה לא פרחא אצלנו שירת הסול-פסיום הטהור לפי הממדים האירופיים, אלא כמשה, נתעוותה *) וגוועת. נתעוותה — אמרנו, כי אין זו ליריקה עילאית, שתמציתה דינאמיקה נפשית אמיתית, אף לא זו המעולה, המעוררת עדנה והרמוניה, אלא תחליף של הונאה עצמית, חטטנות של יאוש ובחילה במה שאינו שווה חיטוט. מתקבל רושם בל יימתח, שהשירה משמשת להם מעין בריחה מהמציאות, בהתאם לתורה הרווחת בעולם הספרותי ה"מערבי". לא מקרית היא, איפוא, הונחת הפרוזה והדרמה. אך הבוחר בתת-ידעו בשירה כבתחליף טועה בחשבו, כי הנה עילאית וערטילאית באי-מציאותה. הטרנספורמאציה קיימת, אך אין עיקרה בהקניית אפשרויות מנוסה ואקפיום לבוחלים בתימאטיקה כשלעצמה. ולבסוף, אין לשכת, כי גם ביקורת ספרותית יש לעולם רוחני מתמוטט זה. ביקורת זו אפשר לחלקה לשני חלקים: להטחים טיח הפל ולברוך קורצווייל. באשר לכת הראשונה, הרי שגזו חלפו הזמנים של ביקורת אקלקטית ובלתי מדעית, שנצטיינה, לפחות, ברמה נאוהה ובראייה נכונה של פרטי מבע וסיגנון. גם פייכמן או אף שטרייט הנם כשוכני פרנסוס לעומת הרמה דהאידינא. לעומתה פ. לחובר ענק וגם פרופ' קלוזנר הטוב והזקן עמקן הוא. לכל מיכלים ופנואלים של היום משמש מבע נאמן בן-אור (אורינבוסקי). זוהי ביקורת, שתמציתה... תמצית הוכן היצירה. כל יוצר מרמח"ל ועד לבן-אור... גדול הדור. הספרות הישראלית כמעט ואינה קיימת לגבי מבקרים אלה. הפרקים היותר טובים במסותיהם הם, כמובן, סיפורי זיכרון על סופר זה או אחר במחיצתו הפרטית. ואם גם מקבלת שפיכה זו מריק אל ריק ליטוש מה, כאצל י. כהן, דרך משל, אין לה ולא כלום לביקורת ספרותית. זוהי לא אמנות ולא מדע, אלא אומנות הצטעצעות מילולית, שאינה מבטאת שום ראייה כוללת ומע-מיקה — הצטעצעות שריח מליצה נודף ממנה למרחוק, זו המליצה שהנוער מכנה ירחמיאליות.

לא כך הם פני הדברים אצל ב. קורצווייל, ובמידה מסויימת אצל א. קריב. אלה הם אנשים, שיודעים היטב מה הם רוצים והיכן הם עומדים. קורצווייל, למשל, הודיע בפומבי, כי כל הגדולה של הספרות העברית מתמצית במוטיב אחד ויחיד: גסיסה ואבדון. ולמען מוטיב זה, מחמל נפשו, הוא מוציא את חרבו מנדנה ומניפה מעל דפי "הארץ". מאבקו זה מחייב לידון ברוחחין כל יצירה, שיש בה עדיין זיק חיים מחד גיסא ולקלס כל ריקבון מאידך גיסא. ומלאכה זו הוא מבצע באופן מעולה. בהרעמקותו ביצירת ענון הוא מגיע להישגים ניכרים. אך כל הצבעתו על המציאות השדית אצל עגנון אינה אלא מתוך דבקות בה וכדי להראותנו, כי רק זוהי האמנות. אפשר אפילו לקבל ממנו כמה הערות מקצועיות — עד כדי כך מגעת דבקותו

* הן לא יכול היה לקום בשום פנים, ולו מבחינת האטמוספירה

לבחנה בעזרת אבני הבוחן של בעיות ישראל זו שלנו של מטה, של עתה. איפיון יצירתם ושיבוצה במסכת ההשפעות הספרותיות חייבים להיעשות, מעיקרו של הדבר, מתוך פרספקטיבה. כל עצמותם משוקעת וכנוסה באקלים הספרותי של עשרים וחמש השנים הראשונות של המאה. ייתכן ורבי־משמעות הם לגבי דורם. אך גדולתם זו, הרקת שפתם ודברם לכלי הקיבול של מציאותנו, מתפרשות על רקע אודיסה וורשה דאו (כהן, שניאור, פיכמן, ברקוביץ), על רקע הישוב של העליות הראשונות (שמעוני, סמילנסקי) או של מקומות אחרים (גאליציה — ברש, מזרח ערבי ותורכי — חלק מיצירת בורלא וכו'). כאן נתחברו ריחוק רעיוני, כרונולוגי וגיאוגרפי. כל המשתוקק לשמור על יחס של חיוב ליצירתם, יחס מוצדק ונכון, חייב לראותם על רקע של עבר. לא מקרה הוא, שאין דיבר חדש בפייהם לעת כזאת של השנים האחרונות. גדולתם שרירה וקימת ואינה נצרכת לשום אישור; השפעתם המוחשית בפועל, זיקתם לתימאטיקה ישראלית של היום אינן מרובות. דברים אלה אמורים מתוך רגש כבוד והרכנת ראש, אך גם מתוך ראיית המציאות. וכדי להוציא את הדברים מכלל ספק של החשדה בזלזול: כהן ופיכמן החיים קרובים ללב המוני העם והנוער כחיים נחמן ביאליק ודורו, דרך משל, אך לא יותר. ברם, אין לערבב ספרות של דור עבר, המעוררת הערכות אסתטיות והסטוריות או גם השוואות ואסוציאציות בספרות שכמהים לה אנו היום. לא כל הגדול בעבר (אם גם נניח, שאכן גדול היה) תואם את ההווה. ייתכן, ומאיקובסקי חש את עצמו נחות מפושקין או אפשר והרגיש את עליונותו הוא או ראה את עצמו כשווה לו (כנרמו בשירו). אך לא היה זה אות מעודד, לו העריכוהו בחייו מתוך פרספקטיבה של יובלות, כנהוג לגבי פושקין. זאת ואף אחרת. גדול כוחה של השתיקה, ששומרת היא את בעליה מחילול קדשי העבר. גדולי המשמרת הביאליקאית שוקלים כל ניב יצירתם במאזני הפאר של העבר. אך אלה, הרוצים להשמיע את קולם ולהביע את דעתם גם על אשר דהאידינא בלא אפשרויות יצירה כזו, מוציאים לחללו של העולם לוחות גנוזים, שמוטב ולא נחפרו כלל. שהרי לא רק בוחן נשמה ותוכן, אלא גם שוחר הערכות אסתטיות טהורות היה מאחל לו, ליוצרה של „וילנה“, לגנוז את יצירתו האחרונה. בין כך ובין כך אין לאחוז פרוכות הקדושה של העבר בידים ולבוא על משמרת ותיקה זו בטרוניה ובדברי קטיגוריה. אין, כאמור, להעריכה, ע"י הקטיגוריות של ימינו ועכשווננו, אלא מהראוי לנקוט ראיית דברים היסטורית. העמדה כזו של הבעייה, מן הדין שלא תהא דוגמאטית. מצויים גוני ביניים וחוליות מעבר. שורת יוצרים שלמה (הבולטים שביניהם הם: א. א. קבק, בורלא, שופמן, שטיינמן) ניצבת באזור ביניים זה. אלא שמדרך שטחי ביניים ותחומי מיזוג הצבעים רק להבליט ולהגדיל את המשתרע משני עבריהם. על כן, כל הבא לאזן את חוסר המשקל של היש הספרותי, האחוז בידו ולחפות על הפרצות בשורותיו בתלותו את עצמו באילנות גדולים ועתיקים משול כאומר: אמנם, צודקים אתם, משמרת

ספרותית צעירה אין לנו, אבל חיים נחמן ביאליק משתתף במדורנו הספרותי דיום ו'. ומהם הצעירים לעומת ביאליק...?

* * *

המציין את הספרות הבורגנית הנוכחית בארץ הוא הדיקאדנס העמוק. לדולל בכל. צימצום סוליפסיסטי בבחירת תימאטיקה. ירידה ואפיגוניות בצורה. חוסר חיות ופעימת חיים במרקם כולו, כשלמות. התנוונות הביקורת וחוסר עמדה רעיונית, שכדאי להציגה, מיעוט היצירה גופה. בסיכום: כל הסימנים, האופייניים לספרות בשקיעתה. מובן, ששונים במקצת הדברים לגבי שלשת הגדולים, שלושת הכוכבים הנוגים והקרים בשמי עימצום וערפל. בעגנון, בהזו ואף באצ"ג לא נתגשמה אלא הבשורה התוכנית והתבניתית-המירקמית של הדיקאדנס. הכלים הטכניים, התצורתיים הטהורים, עדיין נתקיימו בידם. ברם, משבר הערכים ותחושת האבדן מזדעקים ביצירתם בקול רם ובלחש דממה דקה, במעומעם ובמהווור. משבר ערכים זה לובש אצל עגנון והזו איצטלא אוניברסאלית, בורגנית-ליבראלית רגילה לערך. עגנון מגדיש לעיתים את סאת הדתיות המאולצת והכפוייה. הזו מתחפר בחפירות ההגנה של פולקלור אקזוטי, שלא מעלמא הדין (אורי צבי גרינברג קבע לו אפיק משלו, ששירתו ניגרה בו לנהר הפאשיזם הישראלי). אך לא די למתוח את קו ההשוואה, המקביל והמתקבל מאליו, בין קפקה ובין עגנון. לא סגי בהצבעה על הפנייה הפולקלוריסטית של הספרות ברב ארצות אירופה, שהיא השתקעות שיכחה ובריחה כאחת, בניגוד ליסוד העממי, המפכה בה גם הוא. ביצירת עגנון והזו יש ייחוד ישראלי ניכר, הנובע במישרין מהצורה המיוחדת של המשבר אצלנו. אופיינית לכלל מניעי ההתפתחות בספרות הבורגנית, אך מיוחדת למציאותנו אנו ומדגמתה, היא דרכו של ש"י עגנון. מחטיבות הריאליזם התאורי ב"תמול שלשום" ומעיצוב גושי הווי עממי, המשוקעים אי"פה, אי"שם בנבכי יצירתו, המוקדמת יותר, עד למיסטיקה מובהקת, שאינה אלא היפוך פנים לשלילת ערכים בורגנית-מודרניסטית קיצונית, למוטיבים של מסתורין ספיריטואליסטיים-אירוטיים, לגעגועים מתרפקים על העבר, להודאה בחוסר הטעם של החיים החברתיים הבורגניים ב"ספר המדינה" (אך אי הסיפוק מהמדינה הבורגנית הוביל את עגנון אלי שלילה טוטאלית). או אם תרצו: ארוכה הדרך של גדול האפיקונים, שקמו לה לפרווה העברית החדשה, יורשו של מנדלי וממשיכו, מהאפוסים העלילתיים אל "עידו ועינים", "שירה" וכדו'. כי זאת יש לדעת: שלש שיכבות מציאות היו, אמנם, קיימות מתמיד ביצירתו של עגנון: אלוהית של ר' יודילי החסיד, אפורה ובינונית של יצחק קומר מידוענו, של יום-יומה של העלייה השנייה וזו השדית של בלק. אך המבקר הבלתי משוחד יבחין על נקלה בהתעצמותו בהיקף ובעומק של הרובד השדי, ככל שקרבים אנו לשנות החמישים של המאה. ובאשר להזו — נודה ונתודה: תביבות עלינו אף כוויות

הראשונה במעלה של יניקה מהדיבור היום-יומי, מהחיים, נידרדרנו עד כדי שפל קרתני, עד כדי אקלקסיות ליבאנטינית. היעלמות מהירה של פרוזה אקפקאית, של דרמה, של שירה אפית על כל צורותיה*, דווקא אחרי מנדלי, דווקא אחרי ביאליק וטשרנחובסקי, שפל דווקא בעיקבות ה"מהלך החדש" — זוהי הדיסהרמוניה הגורלית בתולדות הספרות העברית.

תוכני שקיעה אלה לא נתאזנו ע"י צמיחת ספרות פועלית, עממית, החותרת לקראת הריאליזם הסוציאליסטי. וזאת עקב תנאיה של הארץ, עקב הפיגור הרב בגיב. ש מעמד פועלים מופרד מהמוני הזעיר-בורגנות, עקב המציאות הלאומית המסוכסכת, המטופחת ע"י השלטון הקולוניאלי, עקב ירושת העבר האומללה שבלאומנות בורגנית. רק זרם ספרותי אחד יכל למלא תפקיד אבנגארדיסטי מסויים — הוא הזרם, המסתעף מ"יחדיו" בואכה שלונסקי ו"תרבות מתקדמת" של עכשיו, כשאלתרמן ופן משני קצותיו. ואולם הסיבות, שהניאוהו ממלא תפקיד כזה (מלבד התכנים הסוציאליים בשירת א. פן וכמה מוטיבים מועטים ומופשטים בשירת שלונסקי) הנן פרשה בפני עצמה. בין כה ובין כה לא מילא זרם זה את החלל הריק. חלל שנמלא ע"י גורקי ומאיקובסקי, כמעט ללא שהיות, בהיעלם החוזה מיסניה פולאנה. הסיבה השנייה להיעקרות מהירה של ההומאניזם הבורגני נובעת מהיותו נטע רך ברחובנו. לא קדמה לו מסורת עממית, שרשית ובריאה כאצל עמים שונים. על כל פנים ההשכלה העברית — בניגוד ליהודית — לא נקלטה כראוי בחו"ל מסיבות לשוניות מובנות. בבוא שעת המשבר — וחוג דוברי העברית בארץ לא רב, עדיין, במספרו, לא עמד לרשות הספרות העברית מעיין און, שנתן לספרות הצרפתית, אם להשתמש במשל מקרי, את קולה ברוניון.

בינתיים לא עמדה במבחן גם מערכת הנחות חברתיות-אמנותיות אחרת, שנועדה מטבע ברייתה לשמש תחליף וסם מרפא לראשונה. "דת העבודה" נשתרשה בספרותנו מהימים הקלאסיים של א. ד. גורדון ואז"ר. הספרות העברית בארץ נשענה למן יצירותיה הראשונות על מצע של סוציאלי-אוטופיזם, שנסמך מצדו על רעיונות הצמרת הריפורמיסטית והריפור-מיסטית למחצה של תנועת הפועלים. ואם כי לא רבתה ההשפעה הישירה והחד-משמעית של רעיונות אלה על הספרות הישראלית, הרי ש"דת העבודה" על צורותיה הרב-גוניות והבלתי מחייבות עשתה לה נפשות בין הסופרים הזעיר-בורגניים שעייפו מסערות החיים המעמדיות באירופה, והפכה לדגל הכלל. אידיאליזציה זו של "עבודה עברית" ו"הצבת הפיראמידה על בסיסה", קריאת הלל לחקלאי עברי, המעבד את אדמתו, חפשי מטירופי הציוויליזציה של העולם הגדול, מיסטיפיקציה של "עבודה משחררת" במשטר קאפיטאליסטי, היו אפשריות כל עוד התפתחותה הכלכלית של הארץ הייתה בתחילתה, כל עוד גבר

* זו אגב תופעה כללית בשירה המודרנית בעולם — וראוייה

בה לחלוטין היסוד הזעיר-בורגני, כל עוד העלייה זרמה במוצע מצומצם ופנתה בחלקה הגדול הכפרה. ואילו ירידת „ספרות עבודה“ זו מעל הבמה (אין אנו מתכוונים לעיצוב מציאות הקיבוץ השלובה אורגאנית בכלל מירקם החיים בארץ) חשפה רב יתר את החלל הריק, שנהפנה עם משבר ההומאניזם הבורגני. כך נשאר הזעיר-בורגני שלנו חסר כל משענת ומחסה נוכח סערות הענק, האכזריות והמערטלות, שטלטלו גם את המציאות הישראלית, נוכח המאבק המחריף בארץ גופה.

* * *

על אשר ימינה מאלתרמן ומיזר

המשבר הוא כללי ביותר ומקיף, אך גם בו מובחנים על נקלה שלבים ודרגות. חייבים אנו להבדיל ולהחוס בין כוחות מתלבטים, חיים, נאבקים ונאנקים (אף אם להם גופם נראה, להרבות הגיחוך, כי אנקתם שאגת גבירה היא) ובין ביצת קיפאון, שאינה נותנת כל פרי או מצמיחה גידולי ניוון בלבד. מצווים אנו על הבחנה בין קפיאה על השמרים, ותהיה מלאת הוד ופאר העבר כאשר תהיה, ובין קינייני ספרות, שלא לגמרה אבדו להם הווה ועתיד. האם לא אופייני הוא, האם לא סמל הוא, כי במידה שקיים בכלל איזה „יש“ ברקיימא במשמרת העכשווית של ספרותנו, הנושא ערכים חיוניים, ולו גם נתונים במחלוקת של ביקור נוקב, הרי ששלוחותיו הקיצוניות ימינה אינן חורגות מעבר ליצירת נתן אלתרמן וס. יזהר? והנה גם המשורר הזה, והנה גם הפרוזאיקון ההוא רחוקים ת”ק על ת”ק פרסה מאגודת הסופרים הרשמית, הסובלת מהסתיידות עורקים חשוכת מרפא. גם בסוד סופרי החצר המושבעים, הרבוצים עתה לרווחה על דפי „דבר“, „גליונות“ ושאר הוצאות אנ”ש, לא באה יצירתם. ודוק. יצירתם ולא הם. האדם הפוליטי שבהם היה, לעיתים הכופות — אם לא תמיד, לרשות בפני עצמה. הכרתם הפוליטית מפגרת בדשדוש אחרי הדינאמי והמעולה שביצירתם. מפגרת, מעכבת ומעוותת.

כאן הכרחי הוא לסייג סייג ידוע, כדי למנוע הערות שבהטעיה ובאי-הבנה. הספרות העברית החדשה (להבדיל מהספרות העברית החדשה מרמח”ל ועד ביאליק ודורו) או הספרות הישראלית הנה חטיבה כרונולוגית, הוכנית וסינגונית מגובשת ומוגדרת למדי. דמויות ספרותיות, בעלות שעור קומה אמנותי, „שרים וגדולים“ ביצירה, לא נכנסו לפרדסה של ספרותנו הישראלית העכשווית. אין אף צל של אפשרות למוד את יצירתם באמת המידה, הנהוגה בידינו כלפי סופרי ימינו,

המעודנת בפרטי הדיקאדנס. ברם, אותו האיש מגלה בורות מוחלטת וגסות נפש שבשנאה זואולוגית בבואו לדון בספרות העברית הצעירה. אך כל התמה עליו אינו מבין את השלמות הדיאלקטית שבתופעה זו. פשוטה רב יתר היא עמדתו של קריב, שהנו נציג טיפוסי של רביזיה של בעלי-בתים קליריקאליים, שממשש בחוצפה של מלמד בציציות של גדולי ספרותנו ובודק את כשרותם על פי הילכות השולחן הערוך ותרי"ג המצוות. ברם, אין שני אלה אלא שני צדדים של מטבע אחד.

* * *

אך גם הביקורת היותר ריאקציונית חשה בריפיון חוט השדרה האמנותי של ספרותנו. בסוליפסיזם פסבדו-לירי קשה או גם אי-אפשי. לגבי מוצא אקזיסטנציאליסטי הננו פרובינר-ציאליים יותר מדי. נותרו, איפוא, שתי אפשרויות מעניינות, שמוצו ע"י דוגליהן עד תום.

האחת נדלתה ע"י זה, שהוא כלבי-בית ובר-אדנות גם יחד. משורר מגזע אב רם, השר על נופים רחוקי המהות, שהדרת המלכות התכולה של בית דוד מתלחלת בכל רמ"ח אבריו, ובכל שס"ה גידיו. רב-פייטנים של מחנה הפאשיזם שניהיליזם אישי, סוביקטיבי, מהול אצלו במיתוס לאומני, קלירקאלי, עבש. מרדן מפיסתופלי וחביבם של בעלי-בתים ועורכי עיתונים הגונים. לנוגה צונן של עץ הרקב הזה מנסים להתחמם בני טובים עדיני הליכות. הן למיצער מצוי בו פאתוס כלל-לאומי, שאגת האדנות ושחור גוונים דימוני. הוא ממוג את ארשת המרידה הזעיר-בורגנית עם הליכוד היותר מעשי, היותר ריאקציוני של כל הלאומני, כל הקליריקאלי בספרותנו תחת איצטלא של טכניקה שירית מיוחדת, שתיתורת המליצות ההיסטריות שלה מתנפנת לכל רוח.

אצ"ג לא זכה להקים לעצמו אסכולה רחבה. כוח קסמו כלפי פרחי הבורגנות והזעיר-בורגנות מוסיף להתקיים בכוח, אם גם לא בפועל. קוטב העיצבון מחד גיסא ושירים צווחניים ב"סולם" מאידך גיסא יכולים, עדיין, למשוך רבים גם טובים. אלא שהקוניונקטורה, הנוטה במידרוך, של "חרות" הייתה גם בעוכריו; אלא שמתחרים קמו לו לאורי צבי. לפסבדו-מרדנות זעיר-בורגנית נמצא מוצא אחר. ה"כנענים" הופיעו על הבמה.

* * *

בחילה מוצגת לראווה בבית הנכאת הלאומי-הבורגני הישן, שאט נפש מקליריקאליזם רבני, ממנטאליות של תחום המושב, כמיהה למעשיות עברית חדשה, לפרימיטיב של יצרים ודם, להשתתת היצירה על הרקע החילוני של הסהר הפורה, העמדת פנים כמסמני מיפנה מוחלט, הנעלים על כל פולמוס מעמדי או מפלגתי, המעמידים את הכל על קלף הניגוד:

יהדות — עבריות, שנאה, המסותרת בקשי, לכל המתקדם, החיוני והמהפכני בספרותנו, חתירה ליצירת מיתוס סמי-פאשיסטי חדש — אלה הם תכני הכנעניות. הכנעניות צררה בכנפיה רבים יותר מאצ"ג ומאסכולתו מפני השלילה המדומה, המובלטת בידה יותר. אצ"ג (גם במרדנות התנופה שלו) אינו, אלא אותו החנווני ובית המדרש מתחום המושב בשינוי אדרת. ברטוש ובאמיר היה משהו חדש, משהו שעוד לא היה, משהו שתבלינו תבלין וטעמו לא נמוג. הם נתנו יותר פורקן למושכי-בעט צעירים. לא עוד פולמוס רעיוני ומעמדי ביצירה! יחי המאבק בין עבריות ובין יהדות טפילית! תחי המרידה במוסכמות! הבה ונגרד את היבלת של הספרות הרשמית ומהפכנים נהיה! השירים של רטוש ספוגי קרבנות בן, פולחן מיתוס אדמה טרקליני ואירוטיקה שחררו את הנוער הזעיר-בורגני ממועקת בעל-ביתיות. מאידך גיסא אין להתעלם מהעובדה, שה"כנענים" העלו ברשתם גם חלקים מסויימים חיוניים של הנוער בנצלם את התקוממותו הטבעית נגד הלאומנות הבורגנית, שנדחסה בבתי-הספר התיכוניים והגבוהים, מגמה זו של פרימיטיב עברי, אידיאולוגיה זו של השירה הכנענית, משכו יותר מהיצירה גופה. שכן מחוץ לרטוש אין זו יצירה בעלת שעור קומה. בשירה מופיעים עוד אמיר ואבות ישורון. בפרוזה ובדרמה לא יצרו הכנענים מאומה. אמיר, קינן, וכמה ריפורטרים הגם פחות מאפס מנופה ומבוטר סנוביסטי. ואילו שיף או תמוז מתנהלים, מהבחינה הרעיונית, בשולי החבורה בלבד. אך התורה, התורה הזו משכה בחבלי קסם את בוגרי הגימנסיות מצפון תל-אביב. ואם בשטח חברתי לא הצליחו הכנענים להוליך שולל את המוני העם, הרי שבהווי התרבותי והספרותי שלנו, השקוע כולו ביוון קטנות מוחין זעיר-בורגנית עשו חיל ואזרו כוח. איסתזיסים של הביקורת הבורגנית, הדנים ברותחין את הספרות הצעירה, נסתתמו לפתע טענותיהם. הם חשו, שכאן עלה כוח, העלול, אוליי, להצליח במקום שנכשלו בו רבים — ביצירת מרכז חיקוי ריאקציוני, במתן אנטידוטה כנגד הזרם המתקדם, החיוני, המתחיל לפעם בספרותנו. אמנם, מבקרים כאלה אינם עדיין הרב. חוצפנות, "עברית" זו אינה מוצאת חן מטעמים מובנים בעיני "יהודים" זקנים שונים, השוכנים כבוד במערכות עיתונים ובבתי-הוצאה. אך ההתחלה נעשתה. לא קלה הייתה דרכם של קורצוויילים אלה עד בואם להציע לכנענים, "יצירת מרכז חיקוי חדש" ונפשנו, נפשנו להם. אנו מלאים מצדנו הבנה לקושי זה, שבנטייה של מאה ושמונים מעלות מעמדת ההגנה העיקבית וההלל על אצ"ג ועל עגנון. אלא שיאוש זה, שדחפם לכך, איננו צריך, בכל זאת, להסתיר מעינינו, כי זוהי אותה הגברת בשינוי אדרת. מוטב בעל, עשתורת; מוטב להיכנס לחופה שחורה עם השטן בכבודו ובעצמו משליפול קרבן להאדום האדום הזה...

ובינתיים המוזה הכנענית עולה כפורחת, עולה ומתנגנת וגם ערכה בשוק עולה גם עולה. בעיקבות קורצווייל יצאו פעוטונים שונים, שמעריצים את הפרימיטיב הרטושי וגר. לא

זורת את הגזע של היצירה, הפורחת והמסוגלת לפרוח כשהיא לעצמה.

הנה כי כן, לא ההשפעה של המשמרת הותיקה ולא "הספרות הצעירה", שצמחה וגדלה על ברכי ה"תרבות" המתקדמת, יש בהן כדי להצדיק את שביעות הרצון העצמית, המאושרת והמעוגלת, של חוגים מסויימים בקרבתה. מלבד זאת מתקרב עתה התאריך הגבולי של אשראי הצפייה והרצון הטוב, שניהן לה תמיד ביד רחבה. לפני חמש שנים יכולנו לומר: ג.ח.א, נחיה ונראה. אין באלה אלא משום סימן לבאות. עתה אפשר לערוך מאזן, ולו מאזן חלקי. בסיכום חטוף זה של חיוב ושלילה, של אקטיב ופאסיב, חפץ מבקר החשבונות לאתר את סיבות הגרעון.

שניים הם הגורמים של כפילות מוזרה זו, המחלחלת במעמקי ה"תרבות המתקדמת". האחד תיאורטי והשני אישי-סובייקטיבי. האחד הילכתי והאחר יסודו במנטאליות זעיר-בורגנית, שאומרת: דרשני. האחד נובע ממקורות פוליטיים עד מאד. משיקולים סוציאלי-אוטופיסטיים. השני הוא פועל יוצא של חותם הלך רוח, הפועל חרף כל ההשקפות המוצהרות. אך שניהם שורש אחד להם.

* * *

התיאוריה הרשמית של האורקל הציוני-סוציאליסטי, ה"מהפכני" הזה, פוסקת כמה הנחות מסיני, שמהעינין הוא לתהות על קנקנו. אמנם אין להתעלם, כי ביחוד בעת האחרונה אין הנחות אלו מספקת כמה מבאי האורקל, אלא שזוהי עדיין התורה המחייבת ותקפה לא אבד לה. היא גם, למעשה, הדבק יחמלט של המחנה. אם על כמה וכמה הגדרות תיתכן מחלוקת, הרי שלא עליה. על פסיכולוגיזם, למשל, מותר לאוכמני ולברר יר להתווכח, אך כל המקשה על ההנחות שלעיל מעמיד את נצמו מחוץ למחנה ה"תרבות המתקדמת".

הסעיף הראשי במסכת הטעויות האופורטוניסטיות האלו זוען, כי גילום מציאות הקיבוץ, ולא של מציאות "בורגנית-ציונית" הוא תפקידו העיקרי של הסופר המתקדם, המהפכני, הסוציאליסטי. מציאות בורגנית-ציונית! שומו שמים! גורקי זיה, כנראה, הראשון, שנהפס לסטיה גסה זו מהריאליזם הסוציאליסטי... הגדרה מוצלחת זו, שתירשם בתולדות הספרות הישראלית על שום "בירגונה" את הארץ כולה מלבד הקבה"א הקה"מ (הרי אין לטעון, כי איחיד הקבוצים וקבוצות מהווה מציאות מתקדמת מזו של הימאים, למשל, על אף הצורה קיבוצית המובהקת של מבנהו), אין לה רגלים על פי הריאליזם הסוציאליסטי, אף אם נראה בקיבוץ עמדה קדומנית של המהפכה בארץ כולה, על פועליה והמוני העם כולם, שדה הפקר "בורגני-ציוני", הפסול לעיצוב האמנותי או, לפחות, נחות דרגה. המחנה וכנגד שימש תמיד אף הוא בקעה להתגדר בה לספרות מתקדמת, וטענה ותטען לחתך נרחב וחושף של החברה כולה. ברם, מובן

מאליו, שאין שחר לכל ההנחות האלו, הגוררות הדבקת תו "בורגני" ושל "מחנה שכנגד" למעמד הפועלים ולהמני העם. מיצויה העיקבי של טענה זו משווה לספרות הק בוץ לא רק הפקיד מהפכני קדומני, אלא גם איצטלא של ריאליזם סוציאליסטי רחמנא ליצן, ואולי, יתיר על כן, גם עולה על זה של אומות העולם ושל ברה"מ, כי הרי גם הקומונה הקבוצית מתקדמת מכל המצוי בברה"מ (בק בוץ כבר קומוניזם, בברה"מ רק מתכוננים למעבר מסוציאליזם לקומוניזם) ופשע להשוותה לקואופרטיבים יצרניים שתחילתם צרכים כלכליים מסויימים וסוציאלי-אוטופיזם ואחריתם ריפורמיזם דשן מזה ודלות אכרית במשטר קאפיטאליסטי מזה. ראייה כזו של הדברים נסמכת במישרין על הגדרת הקיבוץ כתא סוציאליסטי, או אף קומוניסטי, בחברה הבורגנית וכחטיבת חלוץ במלחמת המעמדות. הגדרה כזו גוררת אחריה בהכרח שורה של שגיאות מישנה חמורות, המעוותות את תכני הספרות, הממעיסות את דמותה והמסנירות את הסופר להילכי רוח זעיר-בורגניים ותבוסניים. פריכותן הוודאית של ה"אמיתות" האלו מחוורת לכל משקיף ומבקר ספרותי בלתי משוחד, לכל מארכסיסט. מדרך העובדות לדבר בעדן ולטפח על הפנים. האם מהווה ההסתגרות בתחומי מציאות הקבוץ ולו שמץ ממיצוי עומק הגורל של האדם הישראלי — הפועל, האכר, הזעיר-בורגני המקומי והעולה, הפלח, הנאבקים על שלום, לחם ועצמאות, הנקלעים בכף הקלע של הניגודים? מציאות זו מהווה חלק זערער מכלל החברה הישראלית. ואמורים הדברים גם מבחינתם הכמותית. הקיבוצים אינם, אלא בטלים בשישים מהבחינה המספרית — כחמשה אחוז של האוכלוסייה. הווי החיים, האפייני להם אינו אורחה ורובעה של כלל החברה בארץ. זאת, אם גם נקבל את הטענה בדבר היותם תאים סוציאליסטיים מסוגרים. למעשה, הרי גם הם מהווים חלק של המציאות הקאפיטאליסטית וכל גישה ספרותית מאליהה לתימאטיקה שלהם מתעלמת לא רק מרובי מציאותנו, אלא גם מהקיבוץ גופו (ועוד נחזור לפרשה זו).

על כך מצויה בפיהם של בעלי הלכה אחדים התשובה ה"ניצחת", ה"מארכסיסטית-לניניסטית", כביכול ולכל דבר. לא האחוז המספרי, אלא התיפקוד הסוציאלי והדינאמיות קובעים את המעמד העולה, שעל כנפי התימאטיקה שלו נישאת הספרות המהפכנית. וכי מאימתי נשקלת הספרות באחוזים? אולם, גם הכזב הסופיסטי שבדברים אלה גלוי לעין כל. נכון, כי הביקורת הספרותית של הריאליזם הסוציאליסטי מחייבת תשומת לב מיוחדת כלפי מעמד הפועלים (אם כי גם אז לא במנוהק מכלל החברה), אף אם הנהו מיעוט קטן בקרב העם. אך, דא עקא, שרעות רוח היא לייחס לחנועה הקיבוצית איתן התכונות, המיוחדות למעמד הפועלים. על כן, גם אין צורך להרבות דברים בנקודה זו ולפרש תכונות אלו מהן. המציאות מוכיחה מהן. כל המצוי אצל אבות מארכסיזם-לניניזם יודע מהן.

נראה כאילו יודעים הם אדונים אלה ומכירים את פריכות קביעותיהם לאור הילכות מארכסיזם-לניניזם, כאילו חשים הם

דבר זה קשה להגדירו. על כל פנים, איננו ריאליסטים סוציאליסטיים אף כפי מידת האפשר בארץ. במשך השנים שלאחר המלחמה, כמעט ולא הוצאנו מתחת ידנו רומן, שיר או מחזה, שישקפו, באמת ובתמים, את חיי העם הסכוף הזה, היושב בכאן, בישראל. בתיקפה היו לנו לישראל שלנו, וכל השאר לישראל השנייה. ובכל זאת, אין המאזן שלילי כולו. אנו צעדנו צעד תצורתי גדול קדימה; אנו היינו, למיצעה, סוללי דרך חרף כל רפיונו. הבאנו, לפחות, את משב הרוח החדשה, אם גם בלא להפכו לסערה מטהרת ועוקרת. ואף עתה לא הגענו לסוף פסוק. אין המצוי בידינו שיא. זוהי אך אתחלתה של התפתחות. — לו כך הודיע ישר באדם זה, הרי שהכל היה בא על מקומו בשלום. ואולם, אליבא ד"משא" ובמות שונות, הדומות לו, הרי המצוי בידיהם היא היא הספרות המתקדמת בארץ. זהו ביטוי שרשי וריאליסטי, והם הם שלוחי המוזה האדומה, חובשת הכובע הפריגי, בארצנו הקטנטונת, שבין הים התיכון ובין ההר. וההמונים, במידה שמתעניינים עוד בכלל בספרותנו העברית, תוהים ותמהים: הזוהי הספרות העממית הלוחמת? תוהים ושותקים משום יראת הכבוד, הטבעית והנאותה לעם הארץ. ולית מאן דפליגי... אך הנה נוטל הקורא הפשוט לידו את יצירות שלושת משוררי "משא", שלפחות אחד מהם רואה את עצמו כמשורר חצי-לאומי (אין זו אשמתו, אשמים אלה, שטיפחו בלבו אשלייה מסוכנת זו) והוא שואל בתמיהה, הנסערת ע"י דיפדוף במאמרי הביקורת הספרותית ב"משא" גופו, ב"על המשמר" וב"אורלוגין", במסות תבעניות של א. ב. יפה על ריאליזם ועל יניקה ממקורות עממיים, והכרחיים לשגשוג ספרות פלונית-אלמונית, בהצלפות לעגניות של ע. אוכמני על הנמלטים מתימאטיקה עממית, בגיחות תנופה על שלום ולמיניהם, ושואל ומקשה: למה להם, למבקרים הספרותיים של ה"תרבות המתקדמת", להרחיק עדותם כל כך? הרי ממש לצידם, באותו הגליון גופו, שבו מתפרסמת ביקורתם, שרועים אפרקדן, בהרחבה ולרווחה, שחור על גבי לבן, שירים דיקאדנטיים מובהקים, סיפורים של אפיגוני קפקה (אפיגונים ומחקים בלתי מצליחים, כמובן), מסות על טהרת הזעיר-בורגניות והאקלקטיות או שמא טחו עיניהם מראות זאת מפאת שפע סקירות התפעלות על ספרות מתקדמת... בחו"ל, המצויות אף הן באותו גיליון כל-בו? ... הגיעה, איפוא, העת לשאול יחד עם הקורא הפשוט את השאלה הפשוטה עד תימה, הוולגארית כל כך: אדרבא, אמרו אתם, מה המהפכנות, מהי זעקת המאבק של ישראל דמטה, מהי הנכונות הקרבית נגד הרע הקינקרטי בשירי חיים גורי? הגיעה העת לעשות רביזיה לכל אורך החזית ולתהות: האדם הישראלי על לבטיו, היכן הוא אצל אמיר גלבוץ? או ט. כרמי לדוגמה, השמאלי בהשקפותיו, והדיקאדנטי לא רק במומו אלא גם בחלומו. הנה משום מה יש פרחים שחורים בשדות הבר של ספרותנו "המתקדמת".

והרי כך הם פני הדברים, תוך כדי שינויים קלים והיסטים בלתי מורגשים, גם בפרוזה ובדרמה. בקוים כלליים: איזו אוירה

„פסק־דינית“. איזו ציפיה בחוץ לאשר צריך לבוא ויבוא: רומאן ישראלי אמיתי. אי־פה אי־שם איזה שביב אור מלפני אלפיים שנה — „יוחנן בר חמא“, דרך משל. אך „יוחנן בר חמא“ כזה טוב כלוואי, אולי אף כגולת כותרת. אך מסד הביניין חסר. למעשה, נעשה רק ניסיון „הירואי“ אחד לתת לנו רומאן „מעמדי“ מקיף — „תחת השמש“ של משה שמיר. ואולם, היה זה ניסיון בעבר, כאשר התנאים היו שונים תכלית השוני (לא כאן המקום לציין, שהיה זה ניסיון כושל עד להפליא ומכל הבחינות. כדאי רק להזכיר, שהמאבק המעמדי נסב שם על ציר קיבוץ — אכרות בוועזית. אכן, מאבק מעמדי, האופייני לארץ כישראל... מהדרישה המרכזית של הצד המהפכני נודף ריח של „עבודה עברית“ ועמדה אנטי־ערבית טוטאלית, סיסמה שאם הנה תמצית מהפכנות, הרי שכל ישראל מהפכנים, לרבות אורי צבי המהולל).

ואילו שירתו של אברהם שלונסקי אינה משפעת אלא השפעות צורה בלבד. גדולתו בתולדות ספרותנו נקבעה יותר הודות ליצירת נוסח זה, הודות למפעלי תרגום ועריכה משבאמצעות הפיכה תוכנית. אין זאת אומרת, שלא היו תכנים חדשים שונים בשירתו, אלא שלא הם קבעו את מעמדו הרם. גם „דווי“, גם „אבני בוהו“ וגם „בגלגל“ אינם חורגים במהותם אל מעבר לעיקבות השפעות מודרניסטיות. ואילו ב„על מלאת“, פסגת עיצוב טכני ורעיוני מסויים, יש רק השלמות הנפשית, פרי החיוב של הכרה סוציאליסטית ואין אף רמז של שלילה מהפכנית של הקיים. זוהי יותר מזיגה של חלום העתיד עם האידיליה הקיבוצית משיצירה של ריאליסט סוציאליסטי בתנאי המציאות של מלחמת המעמדות. דווקא ההערכה הנלהבת והכנה של „על מלאת“ יש בה משום הכרח ציון עובדות אלו. עובדה היא גם, כי שירת שלונסקי משולה עתה לאנדרטא, שהכל מתפעלים מרחוק מיפיה הקר, שיש בו, אולי, גורם הלהבה בתנאים אחרים ובמציאות אחרת. על כן, נתקבל פאראדוקס מעניין, ששלונסקי מתגדל בהערכות הספרותיות העכשויות והעתידות יותר משבמציאות דורו. אך אם גדולתו נקבעת ע״י אמנות הצורה, דווקא, הרי שקטנים הימנו אין להם אף אחיזה זו. שירת לאה גולדברג, למשל, נעה על הגבול של חיוב ושלילה, של פסיחה על שתי סעיפים כלפי הריאליזם החדש, העולה. שירתה הייתה יכולה להיות מהמשפיעות והמפעילות בדורה. לו היו בה נימות מתקדמות מפורשות כלשהן. וכך בהיותה חסרת העילאיות השלונסקאית, נצטדדה על־פירוב בצדי הדרך ולא על אס־הדרכים. גורל זה של פסיחה על שתי הסעיפים או שהייה פקפקנית בתחומי גבולין וביניים וצל, שבין שני המחנות, היה גם מנת חלקם של משוררים שונים, שכשרונם האובייקטיבי איפשר להם לעמוד בשורות הראשונות, שכן אין בהם אותה הגישה העקמומית והניהיליסטית של כמה מבני הדור הצעיר. לאה גולדברג או א. חלפי (המושפע, ללא כל ספק, בעקיפין ע״י ה„תרבות המתקדמת“) מוכיחים, כי ריחוק פרמאנטי מהעם,

מהנמנע הוא, איפוא, שהכנענים מצויים רק בתחילת רכישת החסד והעלייה בעיני הפרנסוס הבורגני.

בין כך ובין כך, המהותי לכל הזרמים ולפלגי הזרמים של הספרות הבורגנית בארץ הוא פסימיזם כרוני, הוא חוסר היכולת להעמיד פנים ולגמור את ההלל על האוירה התרבותית הקיימת, על היש הישראלי. רק חוג קטון של סופרי החצר מוכן לפייט ולחייב, לשורר ולהתמוגג ו... להעריך זה את זה. כל פנואלים ומיכלים אלה, כל פרחי הסופרים, המסתופפים בצילם ב"מילוא" הקיץ וני והמעלה גיחוך, הנם העדות היותר מרה לירידת הרמה האוביקטיבית של היצירה. ולא שאין כשרונות של ממש בקרב חוגים אלה. אלא יש והם נמנים על הדור העובר והשתהפיהם מסורתית ופטריארכאלית גרידא. יש וכשרונם איבד להם בהפקיד קשה זה (ש. שלום). הטובים שבהם חורגים ביצירהם מתחומי החצר של "דבר". הרוצים להעמיד פנים, כאילו יש המשך ל"ספרות העבדה" של העלייה השנייה והשלישית ברוח "חיוב חלוצי בונה" (בנוסח הבמות הספרותיות של מפא"י) חזקה עליהם, שיתבדו ומלאכתם תקשה עליהם עתה שבעתיים משבעבר. כשם שהשירים האחרונים של ש. שלום אינם אלא דיקלום דיקוראטיבי יבש, כך גם ביקורתם אינה ביקורת וסיפוריהם לא פרוזה. זוהי ירחמיאליות ולא ספרות. מקובלים עלינו היסורים, אלוהי הספרות. גם לקרוא את פייטני "עין" ו"מאבק" מוכנים אנו אם תטיל זאת עלינו, הריבון, אך פטרנו נא, אב רחמן, מענשו של המדור הספרותי ב"דבר"!

* * *

עם מרכאות או בלעדיהן?

הספרות הבורגנית המובהקת מצוייה אצלנו, כאמור, בשפל ובמדרון. המורד, שהיא נתגלגלה בו הוא תלול כבכל פלכיה ה"תרבות המערבית" או אף נוטה מטה יותר משבכמה וכמה מהם. השפעתה על העם ועל הנוער בטלה אצלנו משרבב ארצות אלו. רק לרמת המטרופולין גופו עוד לא ירדנו. איליי גם אין צורך בכך. ממילא אין קוראים את ספרותנו ומרבים בקריאת פוקס־בוקי־סריקי. הרומן הזעיר המקומי, "אביבות" ו"כרמלות" למיניהן ופוקס־בוקס אלה הם מעיינות החינוך וההשראה. הנה כי כן, ההשפעה של הגאנגסטריזם האמריקאי (ספרותי במקרה שלנו) פוגעת אף ב...דיקאדנס המקומי.

ברם, יש בתוכנו מחנה יצירה, שלא נס ליחו, שחיוניותו שמורה לו, שמסוגל, עדיין, להפעיל ולהשפיע, לעורר ולגרור פולמוס. זוהי יצירה, שחלקים ניכרים של הציבור נמשכים אליה, שמביאה, לפחות, לידי צל של זיקה בין סופר ובין קהל הקוראים, זו היקה המהווה יסוד מוכרח המציאות ותנאי מוקדם לאוירה ספרותית אמיתית. מאידך גיסא מבזבו מחנה ספרותי זה את רובי האפשרויות, השמורות בידיו, מכהה ומצנן במו ידיו אלו

כל להט התלהבות, מעוות ומשבש את התכנים הנכונים, נגרר אחרי הלך-רוח זעיר-בורגני, מחזיק בעירובייה באסמכתאות ובגושפנקה רעיוניות שונות, פוזל להכא ולהתם, משמיע הלכה נכונה רק כדי לסתרה מייד במחיר-עט. זהו בית וועד של ספרות, שאחדים מאישיו קרובים למדי ליצירה עממית אמיתית ואחרים צפונים במגדלי השן, העבשים והמואפלים לא פחת ממשכנות רעיהם הנרקסיים; זהו בית-רוועד, שכמעט כל אחד ואחד מהנמנים עליו אין יודעת ימינו את אשר שמאלו עושה, שכושר יצירה והתרחקות בוהימית מהעם, רצון טוב ואזלת מעשה משמשות בו בצוותא הרמונית. זהו מחנה, שהיה פעם לאל ידו להיות לכוח מחץ אדיר, למחרשת און של ספרותנו — והיה ל"כסית" בע"מ, שהקים מפעלים ספרותיים רבים בשנים האחרונות ושיא השפעהו הושג, בעיקר, בימי מלחמת העצמאות, שרצוף כשרונות עולים וצעיריו שמו להם לקו ולמשקולת להידמות ליושבי קרנות ברובע הלאטיני מלפני חמישים וששים שנה. אלא, שאוי לו לרובע הלאטיני דר' דיונגוף שלנו. זהו הלך-רוח, שהופך סופר לפיליסטר חובב נוחיות ולא ליחיד מהפכן.

אין העם תובע את עלבון ספרותו מאמן, שיצירתו מקדמת את השקפת עולמו וצועדת לפניה קוממיות. אי לכך, לא אלתרמן ויוהר נתבעים על ידינו על דא ועל הא. הם — רב להם באשר הם. נחשול התפרצותו האמנותית של אלתרמן שטף חלק מחומות הכלא הרעיוני ובאשר מזדקרת חומת הכלא שפל הנחשול. נברך על הנחשול בזכרנו את המסגרת. אף חירבת חיזעה כמתנה בעינינו. לא כן באשר ל"הרבות המתקדמת". כאן מצפים היינו ליותר מגאות ארעית, לעולה על התעלות רגעית, המנוגדת להשקפת עולם. והרי, דווקא, החיוב הגדול ביצירה זו, המשווה לאין-אונים בפועל, בהשפעה ובחיות, הוא המכה בתדהמת גיבוש כלים ותבניות של ספרות עברית חדישה, ספריית הפועלים, תרגום מיטב נכסי צאן ברזל של הספרות היפה והמארכסיסטית, שפע של הוצאות וכתבי עת. גם לו נשאר לפליטה רק "אורלוגין" ועורכו, דיינו. והשבח נאמר ע"י כך במלואו. שלונסקי מזה ורוב השמות בספרות הצעירה מזה. אך הבעייה היא: אנה הולך כל זה? האם שפע של ממש היה זה, שפע שהועמד לרשות מעמד הפועלים וכלל המוני העם, ביטאם והדריכם, או שגא היה כאן עושר מדומה, זרם שנתעה לדרך-לא דרך ואונו בזובו לריק בחלל הריק? וביתר דיוק: צצה שוב הפעם השאלה הנושנה — אם כל כך טוב, מדוע רע כל כך? אם יסודות בניין ה"תרבות המתקדמת" כה איהנים וכה מתקדמים, יאוש וכרעית ברך ביצירתה (וביחוד ביצירת דור ההמשך שלה) הלמאי?

אין דנים זרם רעיוני אלא על פי תואם בין מעשיו ובין הכרזותיו. אף באשר לזרם לספרותי כך. ואין מעשה ספרותי אלא יצירה. על כן, לו הכריז אחד מבעלי ההלכה ובני סמכא מאולימפוס ה"תרבות המתקדמת": "רבותי הקוראים! אנו לא מהפכנים אנו. טעות הייתה בידכם. וכי מה אנו, כי השאלו?

בכל הגיחוך שבהעמדת פנים כזו. על כן, הכינו לעצמם מיפלט למפרע, טענת משנה מוגמרת ומזומנת. הקלף הנסתר הזה, המוצא לשימוש ככלות כל הקצים, הוא היחוד, היחוד בגורל של ארצנו. הרי הלכה פסוקה היא, שלכל ארץ דרכים משלה לקראת הסוציאליזם — ולכל ספרות נתיב משלה אלי הריאליזם הסוציאליסטי. ומאחר, שאין מערער על אמיתות ברורות כשמש אלו, הרי שה"תנאים המיוחדים של ארצנו, המקבצת את גלזיותיה" מחפים על הכל ומצדיקים את הכל. אלא שגם הטענה השנייה אינה מוצלחת או משכנעת מהראשונה. ברור, למשל, שלכל ארץ אופן ביצוע מסויים לגבי הגשמת המעבר לסוציאליזם, המותנה בסיבות אובייקטיביות רבות. ואולם, רק מגוחך יהיה בעל הלכה, שינסה להשתמש בהצבעה על שלל התנאים המיוחדים האלה כאמצעי להצדקת תורה ריפורמיסטית על אי־אפשרות של המהפכה. מגוחך בעיני כל מארכסיסט אמיתי. משל זה, ורבים אחרים בצידו, הולמים בהחלט את המקרה שלנו. נכון, כי אין הריאליזם הסוציאליסטי בספרותנו צריך לשאת אופי רוסי, סיני, צרפתי או דרום־אמריקאי, דרך משל, אך הוא חייב לשאת סימני היכר יסודיים של ריאליזם סוציאליסטי באשר הוא ריאליזם סוציאליסטי. סימן היכר בסיסי כזה של הריאליזם הסוציאליסטי בארץ קפיטליסטית הוא שיקוף המאבק המעמדי של המוני העם, העלאה אמנותית של התארגנות אנטי־אימפריאליסטית ואנטי־מלחמתית שלהם, עיצוב חייהם היומ־יומיים, גילום האופייני להם. בלי הגשמת תנאי יסוד זה נמצאים גם שאר המרכיבים של הריאליזם הסוציאליסטי, כגון: חיוב אופטימי של ההווייה בכללה, מרוקנים מתכנס. דוגמה מאלפת לכך משמשים תאורי המציאות הקיבוצית בידי סופרי ה"תרבות המתקדמת". לרב הייתה כוונתם (אין זאת אומרת, שהם הצליחו בכך) להעלות את טיפוס האדם החדש, שנצרך בכור הקיבוץ, תוך כדי "חדות יצירה סוציאליסטית". בכמה מתאורי העבודות השונות בקיבוץ מזדקר הדימיון המאולץ לפרקי "רומאנים של ייצור" בארצות הדימוקראטיה העממית או מפעלי הביניין בברז"מ. ואילו מה העלו בידם? חרס ומפח נפש. גבורם, איש הקיבוץ, רחוק מהיות דומה לבוני הסוציאליזם והקומוניזם. לעומת זאת הוא דומה דימיון מפליא לזעיר־בורגני המיואש והמתוסבך של הכרך הבורגני. כי ברור, שאין לכפות על איש הקיבוץ, השרוי בתוך תוכה של החברה הקאפיטאליסטית על תופעותיה השליליות (שיעבוד אימפיריאליסטי, מצוקה חמרית והתרוששות החקלאות, גם השפעות תרבותיות שונות), חדוות יצירה סוציאליסטית, הר כגיגית. צבי ארד ואחרים עשו נסיונות מעניינים בשטח זה, נסיונות, שהוכיחו רק את כישלון גישתם ותו לאו. רק קיבוץ אחד או שניים או שלשה מהעשירים ומהמבוססים ביותר מאפשרים יצירת רקע "סוציאליסטי" אידילי, הפטור מדאגות קיום גסות, השגורות בארץ קאפיטאליסטית וחצי־קולוניאלית. אך גם כלפי מיעוט זה נשארות בתוקפן שאר המניעות לתאור "חדוות היצירה".

ולא עוד, אלא שעובדה היא, כי גם החיוב האופטימי של

ההווייה נגוז ומתחמק מידי אישים־סופרים אלה. מאחר שאין הם רוצים ואין הם מסוגלים להעלות את הגבור החיובי היחיד, האפשרי בתנאי ארצנו: מהפכן, איש העם, הנאבק לשינוי פני המציאות, הנם שוקעים ב"תהומות" נפשו הדווייה של גבורם החולני, שה"וועלטשמרץ" תוקפו גם תוקפו ללא מעצור ורסן. וכך מפני רצונם להסתגר במציאות הקיבוץ, נמצאים הם משבשים את דמות הקיבוץ גופו ומאכלסים אותו בשפע זעיר־אינטליגנטים תלושים.

לבסוף, מהדין לציין, כי מצוי צדק־מה בטענת אישים אלה, שהתנאים המיוחדים של התפתחות הארץ מסבירים את דרך יצירתם. חוסר מעמד פועלים מגובש לפני עשרים שלוש שנה וריבוי הזעיר־בורגנות הביאו, באמת, לפריחת תורות סוציאל־אוטופיסטיות שונות, שארצות אחרות נפטרו מהן כבר לפני עשרות בשנים. עובדה זו מאירה גם באור נכון את תולשת האישים האלה בהילכות המארכסיזם והריאליזם הסוציאליסטי ואת ריפיונם בהגשמת ציווייהם.

* * *

אין המצב חמור כל כך לגבי מכת הפסיכולוגים, הרווחת והפושה גם היא במחנה ה"תרבות המתקדמת". מאחר שהפסיכור־לוגים הוא שם "רק" דומיננטי, אך אינו כלל מקודש, שכל העובר עליו אחד דינו להיענש ענשים משמעתיים (אי־הדפסה, למשל), הרי שנתעורר פולמוס מסויים מסביבו. היו, כמובן, מומחים ספרותיים, שהרחיבו את היתר האסקפיזם, הנובע מה"תנאים המיוחדים של הארץ" גם על בעייה זו. אליבא דבר־ניר, למשל, גבור ספרותנו (איזה גבור?) הוא יותר מדי מורכב ואינטליגנטי מדי הלמו את ציוויי הריאליזם הסוציאליסטי. בכך הוא מצטרף למקהלת האובסקוראנטים החשוך של הביקורת הספרותית הבורגנית, המנסה לתאר את הספרות הסובייטית וכל ספרות מתקדמת כתמונת בד גסה, המצויירת לפי הוראות אדמיניסטרטיביות. חושבני, שאין צורך להסביר כאן, כי הריאליזם הסוציאליסטי הוא היפוכו המוחלט של תאור מגוחך כזה. אין הוא הופך את המציאות הנפשית להווייה עצמאית, בלתי תלויה ובלתי תכליתית, אך אין הוא גם מתעלם הימנה. גבוריו הם האנשים החיים בה"א הידיעה. ובמידה, שמצויות בספרות הסובייטית תופעות פורמאליסטיות ושיגרתיות, הרי שמבקרים ריאליסטיים־סוציאליסטיים הם הראשונים להוקעתם. ברם, מכך רחוקה הדרך לפסיכולוגים בורגני. ואל נא ינסו מגיניו בתוכנו להתחפש ולטעון, שאין פסיכולוגים בורגני ביצירה, שהם מתייצבים לימינה, יצירת "פסק־דין" ו"שבעה מהם", כי בכך ישללו מעצמם את שארית הכבוד, שהקוראים רוחשים להם. טענה כזו תהיה מופרכת ממש כסברה, שאין תפקיד הביקורת אלא לשבת בחיבוק ידים ולשמור על התינוק, ששמו הספרות הצעירה, לבל יפריעוהו בשנתו הערבה ולבל יעכבו את צמיחת שניו החמודות (תיאוריית הצמיחה של בר־ניר). כל החפץ להוסיף ולהתעמק בנושא זה יכול לקרוא את מאמרי המבקרים הספרותיים השמאליים של ה"תרבות

המתקדמת". לכן יש רק להוסיף, כי במידה, שבביקורת מצוייה פלוגתה על בעיית הפסיכולוגיזם, הרי שביצירה גופה אין פלוגתה. היא כולה, או כמעט כולה, על טהרתו.

* * *

סוגיה מיוחדת הם הפגמים והיתרונות של הגבור החיובי היחיד, שידעה הספרות הזו — הרי הוא נער פלמ"ח מימי מלחמת העצמאות והמאבק האנטי־אימפיריאליסטי. הוא הנער, שהלך בשדות. מול השתיקה ואזלת היד המוחלטת של כמעט כל זרמי הספרות הבורגנית הובלטה כאן יצירה עממית מחייבת ועוקבת. אפשר לומר, ללא צל של גוזמה, שהיה זה גבור אהוב העם ויצא לשדה הקרב למען המולדת נגד הפולש שכיר האימפיריאליזם. אך ה„תרבות המתקדמת“ לא הייתה יותר ל„תרבות המתקדמת“, לו הצליחה לעצב, כראוי, גבור חיובי כזה. ואמנם, ניכרת מייד החצאיות של דמות גבורנו, חצאיות, שבעיקבותיה באה היעלמותו אחרי מלחמת העצמאות. אופיינית כאן מייד סתירת יסוד, המביאה לידי תאור נטורליסטי של קטעים ותו לא, לידי הגבלה וצימצום של המאבק, לידי ראיית דברים צלמנית, החופות על פני השטח, לידי היפוכו של הריאליזם הסוציאליסטי. כמה וכמה עילות לדבר. תו היכר ראשוני לכך הוא אי־הבנת המהות האמיתית, הדיאלקטית, של מלחמת העצמאות, אי־הבנה הנובעת מחוסר גישה מארכסיסטית־לניניסטית מינימאלית. סוציאלי־שוביניזם ולאומנות בורגנית הם גורמי הטישטוש העיקריים. יוצא הקיבוץ ואיש הפלמ"ח יוצא תנועת נוער עירונית, אינו מעוצב כלוחם אנטי־אימפיריאליסטי. כאן מפקירה הספרות את תפקידה החלוצי, האבאנגארדיסטי ומידרדרת לדרגת הנחשלות הרעיונית של חלק ממושאייה. אויבי גיבורה הם הערבים ככלל. די לעלעל בדפי בחיר משוררי הפלמ"ח, כדי להיווכח מה מעט הוא נלחם נגד שכירים אימפיריאליסטיים אמריקנו־בריטיים, נגד קצינים בריטיים וטאנקים אמריקאיים. הפלח הערבי ההרוג והעיירה הערבית הכנועה, באר שבע או אחרת — זהו החוץ. העם הערבי, אף ללא דיפירינציאציה מעמדית או מדינית כלשהי, הוא האויב בה"א הידיעה ובכוח הגזע. ומאחר שכך, הופך לוחם העצמאות הזה, הנאבק על ביתו ועל מולדתו לכובש בראדנות, המטיל את מרותו על יושבי הארץ, על גזע נחות דרגה. אף צל של הערכה לכוחות המרי המתקדמים בעולם הערבי, המתנגדים לפלישה, אף כשהתנגדותם גוררת כליאה ורדיפות חרמה. אף צל צילה של השגחה בטראגדיה של אוכלוסיה, שרומתה ע"י מנהיגים שכירים ונצלניים. אף צל צילו של רצון אחוות עמים. ושוב עולה וצף על פני מציאות זו הפאראדוקס היוזרי. האם דווקא יזהר צריך היה לתת לנו את „חירבת היוזעה“ ו„השבויו“? האם לא ה„תרבות המתקדמת“ הייתה צריכה לתת לנו, לפחות, זאת, או אוליי גם משהו עיקבי ושלם רב יתר? ניתן להיאמר, כי בה במידה, שזוהי תעודת כבוד ליוזרה, זו פחיתות כבוד לסופרים ההם.

אך לא רק בנקודה זו נתגלה חוסר הגישה הדיאלקטית, הריאליסטית־סוציאליטית כלפי התימאטיקה של מלחמת

העצמאות מצד הספרות ההיא. לכאורה, יראה כבלתי צודק להאשימה בהתעלמות מאופיה המתקדם של המלחמה. הן היא נזדהתה לחלוטין עם המאבק... ובכל זאת, האמת היא, כי שיקוף המלחמה על ידה מזכיר תאורי התנגשות קאפיטאליסטית רגילה, כששני הצדדים (החיילים האפורים, כמובן) משוכנעים בחוסר טעמה. מתרחש כאן תהליך של ריקון מלחמת העצמאות מתוכנה והפיכתה לסתם-טבח בין שני עמים שכנים, מסכת זוועות וכאב, העלולה לקרות בכל אי-שם בעולם הקאפיטאליסטי. מכאן גם סילוף דמויות גבורי החפירות הקרביות, שמתקבלים בספרות זו כצומתי עצבים מרועעים ומיואשים, כשברי אדם מתפוררים. זהו פרי ראיית דברים נטוראליסטית, שעיקרה תאור קטעי המערכה במנותק כמקרי סבל, שיפלות או גבורה ספוראדיים. סופה של ראייה כזו אכזבה, הנובעת מאי-ידיעה כנגד מי נלחמים ולמען מה נלחמים בחשבון האחרון.

נכון הוא, כי המציאות חייבה גישה מרחיקת ראות, הצריכה הפישה דיאלקטית. שגב ויום קטנות, התלהבות איש הרחוב ובגידת הצמרת היו פתוכים בה אלו באלו. סתירות ונפתולים, מהירות ההתרחשויות לא הקלו על עיצוב ספרותי. ואולם מאימתי כה רפה ונטול אונים הוא הריאליזם העממי האמיתי? מילא, את אורי אבנרי אפשר להבין. ואולם היאך להתייחס לספרות שלמה מסוג „שבעה מהם“, שצמחה בחיקה של „התרבות המתקדמת“? הרי זהו דימיון מרהיב עין ושובה נפש למיטב ספרות היאוש המלחמתית של היאנקים באוקינוס השקט...

הנה כי כן, כבר בעת ה„גאות“ המלחמתית של „התרבות המתקדמת“ צפונים ניצני השפל. כבר בעת הגאות היחסית הזו אין דמות הגבור איתנה ומעוצבת, כיאה לאיש העם, הנלחם לשחרור לאומי ותברתי. כבר אז לא נוצלו האפשרויות, הטמונות בדמות קיצונית וטיפוסית של לוחם עיקבי כזה. אך גם הדמות השיגרתית של מלחמת העצמאות לא ניתנה לנו. הוצג לפנינו היחיד המתלבט בפילוסופיותו.

לא בלתי מעניין הוא לתהות במקצת על מוצאו של גבורנו, ההולך בשדות. אחרי תהייה קצרה מתברר בעליל, כי הוא קרוב יותר לאליק משלאורי (לפחות בספרות המלחמתית גופה). פרקי אליק הם גם הפרקים הקלאסיים של נעוריו. הסימפאטיה הגדולה, שאנו חשים לאליק מהרגע הראשון, אינה צריכה למנענו מציין כמה מפרטי הביוגרפיה שלו. לנערים כאליק נתאפיינו חמש תכונות: משפחה מבוססת למדי בצפון ת"א, לימוד „בבית“ תיכוני בצפון ת"א, חברות בתנועת נוער „חלוצית“, פלמ"ח ואי הצורך לעבוד עבודה פועל שכיר. גבור כזה יכול להיות גדול מאד בתנאים מסויימים וקטן מאד בתנאים אחרים. הכל תלוי בכוח שמניעו; אולם הוא עצמו אינו מקשה אחר. זכורות פרשת עבודת אליק בחברת החשמל ובמלאכות „שחורות“ וזוועתו למראה העבודה החדגונית של הפועלים. על כן, כבר אז, בימי המלחמה, אסור היה להשליך את ייבנו על אישיות, שיכולה להיות היותר נמרצת והיותר פעלתנית, אך גם היותר אפאטית והיותר מיואשת — היותר קרובה להמוני העם

והיותר רחוקה מהם, היותר זהה עמם והיותר עממית (ואמנם היו זמנים, שנראה בהם, כי זוהי, זוהי הדמות העממית בה"א הידיעה) והיותר תלושה.

האכזבה הגדולה שלאחר המלחמה מצאה גבורים כאלה ויוצריהם בלתי מוכנים לה. אם אמנם דמות אלמוות הסטורי היא דמותו של אליק, הרי שיכולים אנו ורשאים אנו להמשיך את חוט חייו יחד עם אלה, שלא נפלו. רשאים אנו לשאול את רושם תולדות חייו: ומה היה אליק כעת?

אולם, כאמור, עת גאות, גאות יחסית, הייתה העת הזאת. רק ספרות זו, רק חניכי שלונסקי אלה, ואשר שמאלה מהם, חשו את דופק פעימתה של המלחמה. במלחמה של ממש, בחיים של ממש, נבחנה חיוניותם של משוררי האיליות והכוח מחד גיסא ושל משוררי הסהר הפורה מאידך גיסא. מול הטאנקים האימפריאליסטיים לא נשמע קולו של אצ"ג, לא פיזזה העבריות הפריסאית של רטוש. רק קולו של המחנה הפועלי על כל גווניו הדהד בה בספרות מלחמתנו. רבים היו מוכנים להתעלם אז מכל החולשות והסתירות הפנימיות בהיותם רוויי שכרון הראשונות. עברו שנים עד אשר הצליחו הירידה והמשבר לאלצנו לנטוש עמדת התלהבות ראשונית זו.

* * *

ומהי ה"תרבות המתקדמת" עתה? מהי ההערכה האוביקטיבית, דהיינו הערכה מארכסיסטית, כלפי כיווני התפתחותה ואפקיה? היא סבך, התוהה על חידת עצמו והעומד על פרשת הדרכים. עדיין מרוכז בידה יש רב, יש שאסור להמשיך לבזבוז. שרשרת מצודותיה: ספריית פועלים, הוצ' הקבוץ המאוחד, "אורלוגין", "משא", מדור ספרותי של "על המשמר" וכו' עומדת, עדיין, מול התקפות שצף־קצף של הריאקציה והבעל־ביתיות, הגואה בארץ, מול נחשול השיטפון התרבותי האינקי. הריאקציה בספרות כבמדיניות אינה מסתפקת בשום ויתורים ואין לפייסה בשום ויתורים. במקום תחילת הנסיגה מתחלת התבוסה. ריאקציה זו, שלא העיזה לצאת בשער נגד ה"תרבות המתקדמת" בימי המלחמה ומייד לאחריה (מלבד כמה מומחים לאותו דבר כקורצווייל ושות') נערכת להתקפת מצת, כבר התחילה לעבור להתקפת מצת. גם אגרות התנצלות פומביות בראש "משא" לא תצלנה משצף־קצף של הפיליסטר המשוסה, הרוצה להינקם עתה בעד כל שנות כפיפת ראש מאונס. כבר העיזו, וחזרו והעיזו, כל דוברי הגרמנית והלועזית האחרת, להטיל מום "זרות", "קומינפורמיות" בספרות המקורית האחת, שקמה לה לארץ הזאת. אל נא תשלו את עצמכם, איפוא, חברים מ"משא", שהתרחקות נוספת מהריאליזם הסוציאליסטי תצילכם מציד המכשפות הזה. ומאידך גיסא, זה מזמן חדלה עמדתכם לספק את תביעות המוני העם, לשקף את החיים בארץ, כפי הדרישה המינימאלית של כל ריאליזם שהוא. זה מזמן נדרשים אתם לנקוט עמדה עיקבית בכל: ברומאן, בשירה, בדרמה, בביקורת. זה מזמן חייבים הייתם לקדם את גל הריאקציה בהתקפת נגד, בפנייה אל העם — כתביעות, החוזרות

ונישנות מצד יחידים שונים בקרבכם. אך אי אפשר לעבור להתקפה — דרך המאבק היחידה, ההולמת את הספרות המהפכנית בתקופתנו — בלא לפרוץ סטיכיות זו, קפיאה זו על השמרים, חוסר הכרע זה, שהנכם שטופים בהם זה זמן רב. סטיכיות וקפיאה על השמרים, המסוכנות פי כמה, כי נתלו להן גינונים מרובים של פעולה ספרותית ענפה.

מפנה — משמע מפנה יסודי גם בליריקה. קידמה שירית איננה מוגבלת, כמוכן, בשום פנים ב„תשלום מס“ לתימאטיקה הפוליטית בלבד. מפנה — לא בתוקף הוראות, וציוויים, והתוויית דרכי הרגשות באורח דוקטרינרי וולגארי. להפך: הגברת הדינאמיות של המאבק הנפשי, הסערת יתר של המוטיבים הלייריים כדרך להשתחררות־אמת פנימית, פיוטית, מן התסביכים והחולניות, והחטטנות הפסיבדו־לירית, מן השירה המפוקפקת של בתי־קפה וחולשת־הדעת הבטלנית. ברור, איפוא, שאין איש שולל הרגשות כנות כגון עצב או לבטים — אלא שהללו מוצדקים לא רק על סמך כנות סובייקטיביסטית מפוקפקת, אלא לא פחות מזה ע״י מבחן הכנות האובייקטיבית של נפש האדם החיובי, הגיבור הלוחם. כנות — אין משמעותה שירת־יבלות ובכיינות כרונית. רוצה לומר, איפוא, שלא בלבד שההאשמה, המופנית כלפי הריאליזם הסוציאליסטי האמיתי, שהוא מגביל את הליריקה, מוטעת היא ביסודה. להפך: הריאליזם הסוציאליסטי שואף לשחרור הליריקה מכבליה, להרחבת אופקיה, להבראתה ולגיבוש כנותה ואורגניותה האישית והחברתית. שבירת מגבלות ולא איכופן — בזה ייעודו.

שאם לא כן — סופם של מפרשי־השירה להינער מן הרוח.

* * *

הדרך

במערכה זו על שינוי הערכין המוחלט חייבת ספרותנו לעמוד בשתי חזיתות: בהווה ובעבר.

המציאות הישראלית העכשווית על כל עבריה ועל כל צדדיה הגיע זמנה. היא מצפה לשולחן הניתוח של הספרות. אין היא דורשת מהמשורר לוותר על הליריקה ועל ה„אני“ שלו, ואולם, היא נכספת לאיזמל הרומאן, הדרמה והשירה הלוחמת. מציאות זו אינה מונוליטית ביותר. עולמות נפשיים קטנים ומוסגרים, שמקור נביעתם בארץ מוצא זו או אחרת קבועים בתוכה. ניגודי מנטאליות ומסורה, הנם, לעיתים, מדהימים עד מאד. על כן, שתי דרכים מקבילות פתוחות לפני היצירה הישראלית המתקדמת, שתי תפישות של דמות, שתעמוד במרכזה. מצד אחד יכולה להיות זו דמות פועל לוחם על זכויותיה, איש העם, מהפכן על

גוניה הכלליים. דמות כזו יכולה לקבל ואריאציות שונות מאד ורבי-גוניות החל מפועל שכיר ומאיש קבוץ וכלה באינטליגנט עובד, בנוער אקדימאי, בימאי... המשותף לדמויות, כגון אלו, הוא לרב הוותק בארץ או אף היותם צברים. ואילו הדמות האפשרית השנייה היא של עולה חדש, שוכן מעברה ושכונת עוני, על כל תכונותיה המסויימות ועל מסורת ארץ מוצאה. רק רומאן מקיף וגדול בהענתו יוכל לתת לנו את שתי הדמויות גם יחד ואף להראותנו את המחנה שכנגד — את הצמרת המכורה, את הבורגנות הגדולה, את שליחי המשעבד הזר, את אוירת השחיתות הכללית. הוא הדין בדרמה ובשירה. מוטב הצלחה בתימאטיקה מוגבלת ומצוייה מתפישת מרובה בלתי מוצלחת. כמובן, שמצוייה גם תימאטיקה מהפכנית כללית, ביך לאומית וגם מוטיבים כלל-אנושיים של המאבק על השלום. נברך על כל עיצוב תימאטיקה כזו גם בנפרד מהתגלותה הממשית בארץ. אך שבעתיים נברך על חשיפתה ועל גילומה בתנאי מציאותנו אנו. כאמור, אין איש תובע מהסופרים לוותר על נושאים אוניברסאליים של התעלות רוח האדם ושל קידמה, אף לא להזניח את הליריקה האמיתית. אין השד נורא כל כך. ואולם יש לשנן, ולחזור ולשנן, כי אדמת הארץ הזאת ואשר עליה היא יסוד היסודות — יסוד, שבחשבון האחרון כל השאר מושגת עליו ואין לו קיום מבלעדיו.

מימוש הריאליזם הסוציאליסטי על הרקע שלנו הוא אשר אנו כמהים לו. מימוש כזה יוכל להקנות לרבים את האחיזה הנפשית, שהבנה מדעית-פוליטית טהורה אינה מסוגלת לתת תמיד. ברם, מימוש זה לא ייתכן באם לא ניצור סולם ערכים ויחסים כלפי המורשה הספרותית העברית. נכון הוא כי מורשה זו הנה ברובה לשונית וסיגנונית יותר משתוכנית ואמוציונאלית. אך מאידך גיסא מובן, כי אין להתעלם ממורשה זו ולבטלה במחיידי. גם אם נקבל את התיזה, המשווה את קשרי הגומלין שבין ספרותנו ובין המורשה ההיא ליחסים בין הספרות האנגלית ובין הספרות האמריקאית — תיזה המוגזמת לא במעט מכמה וכמה בחינות, לא נוכל לדחותה, ולו מפני סיבות לשוניות וסיגנוניות אלו ותו לא. אך אם קיימת הפרדה כזו, שבין שתי הספרויות האנגלו-סאכסיות, אין היא מוחלטת. לא צריך להיות דיאלקטיקון, כדי להבין שאין לתחום קו גבול וחיץ מפורש ומבורר בין הלשון והסיגנון ובין נימות תוכניות. אין להתחיל משנות הארבעים ולהפקיר בידי הריאקציה את כל עברנו הספרותי (ביחוד, שלפחות באשר לעת ה"השכלה" אין לה בו כל חלק). עיצוב גישה מטיריאליסטית-היסטורית כלפי הספרות העברית החדשה, ואף זו שלפנים, הוא, ללא כל ספק, מיפעל אדירים, שלא במהרה ייעשה. אך שינוי-ערכין ו"כיבוש" מארכסיסטי של כמה מצודות עיקריות וצומתי דרכים הוא צו המציאות, התובע את מילויו המהיר. אין להתעלם מההתחלות הראשונות וההססניות, כגון: המאמרים על שניאור, על קובנר ועוד ב"אורלוגין". אולם, כל אלה הם, עדיין, קולות יחיד יוצאי דופן. בינתיים רב העירפול והסתום גם באגף זה של הביקורת

הספרותית ה"מתקדמת". אם אין אנו יכולים לתת כעת לעם את "תולדות הספרות העברית", המשוחררות ממיסטיפיקאציות ריאקציוניות ואפורופסות בורגניות-לאומנית-קלריקאלית, הרי שחייבים אנו, לפחות, להקים את שלד הבניין. בשני מיבחנים אלה של מאבק לשלום ולעתיד מאושר יותר ושל שינוי-ערכין מהפכני תיבחן דרכה של הספרות הישראלית העממית.

* * *

ברור מהי הררבה ומהו יסוד כוחנו בהסתערות למען הספרות הישראלית העממית. המציאות הישראלית והכללית גופה, ניצחון תורת הריאליזם הסוציאליסטי בכל אתר ואתר מבטיחים ומוודאים את הצלחתנו הסופית. אך לא נוכל לבצע את המשימה, לא נצליח לשבור את הקיפאון בלא שיקום אבאנגארד ספרותי לוחם, קבוצת מחץ של נאמני הספרות הישראלית העממית, אסכולה ספרותית מתקדמת ללא פשרות וללא רתיעות. שלשה הם המקורות להתהוות אבאנגארד כזה.

הראשון שבהם היא השירה המהפכנית והביקורת הריאליסטית-סוציאליסטית העיקבית, הקיימות בארץ. הזכות הראשונה והישירה ביריית אבן הפינה ובהנחת היסודות לשירה כזאת היא ללא כל ספק, נחלתו של אלכסנדר פן, זכות שנחרתה ותיחרת בתולדות הספרות הישראלית. בלא להעריך במסגרת זו את שירתו של פן, כדאי רק להזכיר את העמידה הרעיונית והאמנותית הגאה של המשורר, התייצבות בשער בודדת, ממושכת וחסרת עידוד בים של ריאקציה ותפלות גואה, כשכל הכבוד והיקר היו מנת חלקם של ה"מהפכנים" למיניהם, שמשום מה גם הריאקציה חיבבה אותם לא מעט. שירתו של פן, ממש כתרגומו את מאיקובסקי, מקבלת חשיבות ומשמעות יתר, דווקא מפני היווצרה ליד הדיקאדנס והשפל הכללי.

בין הקבוצה, המתרכזת מסביב למדור הספרותי של "קול העם" ו"תמורות" יש לציין את מרדכי אבי-שאול. יצירתו של אבי-שאול, סופר עברי וותיק, שעלה על פסי הריאליזם הסוציאליסטי — הפרווה הסיפרותית שלו, שירתו וביקורתו — משמשות כחוליית קשר בין המסורת הספרותית העברית ובין הספרות העממית הישראלית החדשה.

תופעה חדשה בתכלית הנה שירתו של דוד אבידן. שירה זו, שהנה מפוזרת, עדיין, על פני העתונות היומית והעיתית, ממוגת את הישגי היצירה העברית המודרנית, הישגים טכניים ולשוניים עם עקרונות הריאליזם הסוציאליסטי, עם ביטוי הדור החדש, שקם כאן בארץ. שירה זו היא מהפכנית ורחוקה מכל פלאקא-טיזם. כן ראויים לתשומת לב יוצרים אחרים מבין קבוצה זו וביניהם משורר ופיזמונאי עממי י. אופן.

היסוד האפשרי השני של היערכות הכוחות החדשה הנו האגף השמאלי של ה"התרבות המתקדמת". "שמאליות" זו מבוטאת בשתי דרכים שונות. מצד אחד קיימים גילויים מועטים,

שאפשר לספרם כחטף עין, של יצירה פוליטית אקטואלית. אולם, דא עקא, שיצירה זו אין התימאטיקה שלה ישראלית (כפי שכבר ציינו) ונושאה כלליים: ההגנה על השלום, קוריאה וכו'. מאבק השלום הזה אינו צמוד לקרקע ישראלי דווקא. עם כל הערכתנו החמה גם כלפי שירים אלה איננו מוותרים על התימאטיקה המקומית שתכנים כלליים משולבים בריקמתה. שנית, לא הצליחו סופרים אלה לטפח גישה ריאליסטית-סוציאליסטית גם ביצירתם הלירית והאישית יותר. היפוכו של הדבר: קיימת סתירה מפורשת בין שני סוגי היצירה הללו. על כן, בהיאחזנו ביש הריאליסטי-סוציאליסטי ב"תרבות המתקדמת" לא העלינו הרבה בידנו.

מצד שני אין להתעלם מאפשרויות שבכוח, אם לא בפועל, הטמונות בחוגים ספרותיים אלה, אפשרויות הנובעות בעיקרן מהודאה תיאורטית בריאליזם סוציאליסטי. על כן, ייתכן עד מאד, ש"חזית עממית" של ביקורת תקדים שינוי ערכין בפרוזה, בשירה ובדרמה.

פרשה בפני עצמה היא השפעת יצירת סופרים, ששחו בעבר עם הזרם העממי והעשירוהו עד אשר נתרחקו ונחתו על השרטון. השפעה זו של אלתרמן ויזהר, השפעה תצורתית ותכנית גם יחד, תצורף גם היא לאוצר הספרות הישראלית העממית של המחר. תצורף ותיקלט — תוך כדי ביקורת בלתי-פשרנית, תוך כדי הוקעת כל החצאיות והשלילה, תוך כדי שמירה על החיוב, שגם "חזרה בתשובה" והשתללות אנטי-סובייטית לא תוכלנה לטשטשו ולהעלימו כליל.

ולבסוף, לא נחדל מצפות ומייחל לבת-קולם של המוני "ישראל השנייה". מאמינים אנו, שבוא תבוא הקליטה הרוחנית והלשונית ובעקבותיה נגלה גוון חדש וריאליסטי בספרותנו. גם לפי גילויים ספוראדיים של קטעי יצירה בשפות ארצות המוצא חשים אנו בכוח הפוטינציאלי הגדול, שהוא ערום וגלמי ללא כסות מבע עברית. תמורה גדולה עלולה להתחולל בהיבקע אלה זה.

הנה כי כן, מצויות בידנו העתודה והכוח לשם ההסתערות לקראת הספרות הישראלית העממית — היא ספרות האמת, היא ספרותנו אנו. ספרות, שהיא כדברי המשורר: "כשאגה אין-סופית, ישר מן החיים". ספרות של המציאות האלוהית ולא של המציאות השדית. למען ספרות כזו יהיה כדאי, כדברי מאייקובסקי, גם "למות אל גדר עם בוקר" וגם לחיות, לחיות ולהיאבק.

Printed in Israel

דפוס „יהלום“, תל־אביב, רח' צ' לנוב 42

המו"ל: זרקור, חוג לבירורים ספרותיים.

האחראי: יהודה פרנטי, רח' העליה 41, ת"א.

המחיר)))
פרוטה

